

AİLE SOSYOLOJİSİNİN KAPSAMI

Günümüzün birçok sosyologu, “aile”nin fonksiyonu ve varlığına yönelik sorgulama yapılmasını gereksiz görmekte birlikte bu konularda benzer görüşler ortaya koymuşlardır. Yaşanan/yaşanmakta olan sosyal değişimler toplumsal yapılara yeni sosyal problemleri de beraberinde getirmekte, dolayısıyla her kurum ve yapı gibi aile kurumu da bu değişimlerden etkilenmektedir. Yine de, ailenin büyüklüğü, şekli, üyeleri ya da biçiminde ne gibi değişiklikler görülürse görülsün ailenin varlığını korumaya devam edeceğini ifade etmek mümkün görünmektedir. Bugün aile sosyolojisindeki gelişmeler sayesinde, ailelerin işleyiş düzenleri (birlikte oturan ve oturmayan ebeveynler), aile içindeki güç ilişkileri, rutin ilişkiler, ailelerin izleyecekleri yollar, eşlerin rolleri ve toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın olmanın getirdiği benzerlikler ve farklılıklar, ailelerin diğer kurumlarla (din, siyaset, ekonomi, eğitim gibi) ilişkileri, akrabalık ağının aracı rolü, kuşaklar arasındaki ilişkiler ve aktarımlar, aile ve sosyal devlet arasındaki eklemlenme gibi kavramlar daha iyi bilinmektedir. Değişen koşullar yeni sosyal problemleri öne çıkaracağı için geleceğin aile sosyologlarının önlerine çıkacak olan sosyal problemler kuşkusuz daha farklı olacaktır. Günümüzde aile sosyolojisi çalışmalarına baktığımız zaman çalışma konularının ve alanlarının giderek çeşitlendiği görülmektedir. Ancak “temel konuları” üç alanla sınırlandırmak mümkündür: 1. Ailenin yapısı ve çeşitleri: Aile bağlamında kimler bir arada yaşamaktadır ve aralarındaki ilişkiler nasıl düzenlenmiştir? 2. Ailenin tarihsel gelişimi ve varlığını sürdürme biçimleri: Aile ne tür bir değişim geçirmektedir ve bu değişimde hangi faktörler etkili olmaktadır? 3. Ailenin anlamı ve işlevleri: Ailenin anlamı ve işlevleri, taraflar açısından ne ifade etmektedir?

AİLE SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Sosyolojinin geç gelişen alt dallarından biri olan aile sosyolojisinin gelişim dönemlerini Adams dört dönemde incelemektedir: Sosyal Darwinizm (1860-1890), Sosyal Reform (1890 -1920), Bilimsel Çalışma (1920 -1950), Aile Teorisine Yöneliş (1950 ve sonrası). Sosyal Darwinizm döneminde yapılan çalışmalarda ailenin kökeni, evrimi araştırılmıştır. Tarihsel kayıtlar incelenmiş, karşılaştırmalı metod kullanılarak ilkel kültürlerde aile örüntüsü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aile sosyolojisinde ikinci evre olarak kabul edilen sosyal reform döneminde ise karşılaştırmalı gözlemin yanı sıra objektif veri toplama araçları geliştirilmeye çalışılmıştır. Üçüncü dönem, bilimsel çalışma dönemi olarak isimlendirilmekte ve 20. yüzyılın ilk yarısını kapsamaktadır. Bu dönemde çeşitli istatistikî veri toplama ve analiz teknikleri geliştirilmiş, değer yargularından arınmış bir metodolojiyle araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

TÜRKİYE’DE VE DÜNYADA AİLE ARAŞTIRMALARI

Türk sosyoloji tarihinde aile ile ilgili teorik ve ampirik çalışmalar Osmanlı Devleti döneminde Ahmet Cevdet Paşa ve Ahmet Rıza Bey’in çalışmaları ile başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise aile konusunda ilk ampirik çalışma 1960’lı yıllarda gerçekleştirilmiştir. Aile araştırmalarına tematik açıdan bakıldığında; Türkiye’deki aile çalışmalarının daha çok yapı ve değişim ağırlıklı araştırmalar olduğu söylenebilir. Çoğu araştırmalarda gerek kırsal toplumsal yapıdaki aile yapı ve değişimini açıklamada “köy ailesi”, “geniş aile” kavramları, gerekse kent toplumsal yapısındaki yapı ve değişimi açıklamada “gecekondu ailesi”, “işçi ailesi” ve “çekirdek aile” gibi kavramsal çerçeveler kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde aile çalışmalarında ele alınan temel konular, dünya çapındaki değişen temalara paralellik göstererek, çekirdek aile yapısının yaygınlık kazanması bağlamında aile yapısının değişimi en yaygın temalar arasında yer almaktadır. Bununla beraber, ailenin kurulması anlamında evlilik, aile planlaması, öne çıkan temalar arasında yer almaktadır. 1980’lerden itibaren ise dünyada meydana gelen sosyal değişimler ve toplumsal dönüşümlerin etkisini Türkiye’deki aile çalışmalarında da hissettirdiği görülmektedir. Dolayısıyla, aile içi şiddet ve kadın çalışmaları birlikte araştırılan önemli bir tema hâline gelmiştir. Ayrıca, yaşanan iç ve dış göç olgusunun artarak devam eden etki ve sonuçları ile işsizlik sorununun aile üzerinde meydana getirdiği etkiler de araştırma konuları arasında yer almıştır. Osmanlı dönemi aile çalışmaları, hane halkı yapıları, aile hukuku, kadının aile içinde ve toplumdaki yeri, geleneksel Türk aile yapısının özellikleri, pedersahilik, aile tipleri gibi konuları kapsamaktadır. Cumhuriyet Dönemi ile beraber aile çalışmalarında ele alınan temel konular, dünya çapındaki değişen temalarla paralellik göstererek, çekirdek aile yapısının yaygınlık kazanması bağlamında aile yapısının değişimi en yaygın temalar arasında yer almaktadır. Bununla beraber, ailenin kurulması anlamında evlilik, özellikle 1950’li yıllardan itibaren de aile planlaması, öne çıkan

temalar arasında yer almaktadır. 1980'lerden itibaren ise dünyada meydana gelen sosyal değişmeler ve toplumsal dönüşümlerin etkisini Türkiye'deki aile çalışmalarında da hissettirdiği görülmektedir. Dolayısıyla, aile içi şiddet ve kadın çalışmaları birlikte araştırılan önemli bir tema hâline gelmiştir. Bununla birlikte, aslında 1950'li yıllardan sonra başlayan iç ve dış göç olgusunun artarak devam eden etki ve sonuçları ile işsizlik sorununun aile üzerinde meydana getirdiği etkiler de araştırma konuları arasında yer almıştır. 1950'li yıllarda Avrupa ve ABD'de aile planlaması ve göç olgularının aile yapısında meydana getirdiği değişim ve dönüşümler aile çalışmalarına farklı bir boyut kazandırmıştır. 1980'li yıllardan sonra Batı'da yaşanmakta olan sanayi sonrası dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik vb. faktörlerin etki ve sonuçlarının da yardımıyla toplumlarda yeni aile türleri aile çalışmalarında incelenmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, tek ebeveynli aileler, evlilik dışı birlikte yaşam oranının artması, evlat edinme ve koruyucu aile kavramları, değişen aile içi ilişkiler kapsamında ele alınan konular arasında yer almaktadır. Aile sosyolojisinin konuları arasındaki yeri ve önemini hiçbir zaman kaybetmeyen aile içi şiddet, çocuğun aile içindeki yeri, çocuk bakımı ve yetiştirme teknikleri gibi konular araştırılmaya devam edilmektedir.

1. AİLE TANIMLARI

Aile, çoğunlukla anne, baba ve çocuklardan oluşan bir birim olarak ifade edilir. Aile, toplumun en küçük birimi olarak bireylerin psiko-sosyal yaşamını şekillendiren ilk sosyal çevredir. Bu noktadan yola çıktığımızda genel anlamıyla aile, “biyolojik ilişkiler sonucu insan neslinin devamını sağlayan; toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı; karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı; o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran; biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir”.

2. EVRENSSEL VE KÜLTÜREL BAĞLAMDA AİLE

Aile tüm toplumlar için gerekli olan altı ihtiyacı karşıladığı için evrenseldir. Bunlar; cinsel denetim ve üreme, ekonomik üretim, çocukların toplumsallaşması, hasta ve yaşlı bakımı, eğlenmedir. Aile evrensel olma özelliğinin yanında aynı zamanda bir kültürel aktarım merkezidir. Aile birliği, bireylerin psiko-sosyal yaşamını şekillendiren ilk sosyal çevre olduğu için gelenek, görenek, örf ve adetlerin öğrenilme süreci aile yaşamı içinde gerçekleşir. Bu da ailenin kültürel aktarım merkezi olduğunu gösterir.

3. AİLENİN İŞLEVLERİ

Geleneksel ailenin işlevleri sekiz ana grupta toplanmaktadır:

- **Biyolojik işlev:** Ailenin en önemli işlevlerinden biri, insan neslinin devamlılığını sağlamaktır.
- **Ekonomik işlev:** Sanayi öncesi dönemin geleneksel, kırsal yapılarında aile yapısı kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilen bir üretim ve tüketim birimidir.
- **Koruyuculuk işlevi:** Aile üyelerinin dış dünyadaki tüm olumsuz şartlara karşı kenetlenmesi ve maddi-manevi zararlara karşı hep birlikte mücadele etmesidir.
- **Psikolojik işlev:** Modernleşmenin yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi en temel problemleriyle yüzleşen bireyler, aile kurumunun varlığı ile psikolojik doyum sağlamaktadırlar.
- **Eğitim işlevi:** Aile, üyelerine içinde yaşadıkları toplumun kültürünü aktarmakla yükümlüdür. Özellikle kırsal bölgelerde aile büyükleri çocuklara mesleki bilgi ve becerileri aktarmaktadır.
- **Dini işlev:** Üyelerine dini bilgileri vermekle beraber dini bir kurum görevini yüklenerek üyelerinin ibadet ve dinsel pratiklerini organize eder.
- **Boş zamanı değerlendirme işlevi:** Sosyolojide “üçüncü zamanın değerlendirilmesi” olarak da bilinen aile üyelerinin birlikte eğlenme, dinlenme, güzel ve nitelikli zaman geçirmeleri aile ortamı içerisinde gerçekleşmektedir.
- **Prestij sağlama işlevi;** aile sahip olduğu kültürel, sosyal ve ekonomik birikimlerle üyelerinin prestij ve statülerini şekillendirir.
- **Sosyalleştirme ve kültürlenme işlevi:** Çocukların toplumsal değer ve normları öğrenmeleri aile içinde sosyalleşerek ve kültürlenerek gerçekleşir.

4. AİLE ÇEŞİTLERİ

Geçim Kaynağı ve Mirasın Paylaşılmasına Göre Aile Türleri Geçim kaynağı ve yaşam alanlarına göre sınıflandırma yapan Le Play'e göre üç türlü aile şekli vardır: Ataerkil Aile, birkaç ailenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Akrabalık baba soyuna dayanmaktadır. Daha çok steplerde yaşayan ve çobanlıkla uğraşan topluluklar arasında yaygın olarak görülmektedir. Kök Aile, daha çok Baltık bölgesinde, kıyıda yaşayan ve geçim kaynağı balıkçılık olan insanların oluşturdukları aile tipidir. Kök ailede sadece mirasçı olarak seçilen kişiye miras devredilir, böylece mirasın çocuklar arasında paylaşılmasının ve ailenin dağılmasının da önüne geçilmiş olunur. Kararsız Aile, bu tip aile yapısı daha çok avcılıkla uğraşan, belirli bir bölgeye bağlı olmayan ailedir. Bunlar hem stepler hem de sahil şeritlerinde yaşarlar. Bu tür ailenin temel özelliği, mirasın çocuklar arasında eşit oranda paylaşılması esasına dayanır. Güç ve Otoritenin Dağılımına Göre Aile Türleri

- **Anaerkil Aile (Matriyarkal)**
- **Babaerkil Aile (Patriyarkal)**
- **Eşitlikçi Aile (Egaliter)** İlk insan topluluklarının ortaya çıkışıyla başlayan anaerkil dönemde erkek avcılık yaparken; kadın toplayıcılıkla uğraşır. Anayarsel (Matrilokal) ailede, miras anneden kız çocuğuna aktarılır ve boşanma durumunda erkeğin evi terk etmesi gerekirdi. Toprağa yerleşilmesi, yabani hayvanların evcilleştirilmesi ve toprağın ekilip biçilmesiyle birlikte artık ürün ortaya çıkmış ve artık ürüne erkeğin el koymasıyla kadın gücünü kaybetmeye başlamıştır. Akrabalık baba soy zincirine dayanmaya; miras babadan oğula geçmeye başlamıştır. Sanayi devrimiyle birlikte kadının çalışması, eğitim düzeyinin yükselmesi kadın-erkek eşitliğine dayanan eşitlikçi aile yapılarını ortaya çıkarmıştır.

Bu sınıflandırma içinde değerlendirebileceğimiz aile sosyolojisine katkıda bulunan Zimmerman üç türlü aile biçiminden bahseder.

Bunlar;

- Temsili Aile,
- Domestik Aile,
- Atomist Aile biçimleridir. Ailenin Büyüklüğüne Göre Aile Türleri Büyük aile kendi içinde üçe ayrılır: Kök aile, ana-baba ve tek evli erkek ile ailesinden oluşan aile tipidir. Aile reisi babadır. Babanın ölümü ile büyük erkek çocuk ailenin reisi olur. Birleşik aile, ana-baba ve erkek çocukları ile torunlarından oluşur. Geleneksel geniş aile, sanayi öncesi kırsal yörelerde yaygın bir biçimde görülen aile türüdür. Dikey ve yatay kuşaklar anne veya baba soy zinciri boyunca yayılım göstermektedir. Küçük aile de kendi içinde üçe ayrılır: Çekirdek aile, anne, baba ve çocuklardan oluşan aile tipidir. Çekirdek aile aynı zamanda kent ailesi olarak da tanımlanmaktadır. Parçalanmış aile, çekirdek aile üyeleri olan ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin ölümü ya da boşanma gibi nedenlerden ötürü aileden ayrılmasına parçalanmış aile denilmektedir. Tamamlanmamış aile, savaşlar ya da evlilik dışı doğum nedeniyle çocuk/çocukların genellikle anneleri ile birlikte yaşamasıyla ortaya çıkan babasız ailelerdir. Yerleşim Yeri Göre Aile Türleri Yerleşim yerine göre aile, beş alt gruba ayrılmaktadır. Büyük kent ailesi; tarımdan tümünden kopmuş işçi, memur, profesyonel meslek sahipleri, bürokrat ya da serbest meslek sahiplerinin oluşturduğu bir aile birimidir. Kentsel aile; yakınlar arası dayanışma ve akrabalık ilişkilerinin zayıflaması ile gereksinimlerini kurumlar yoluyla karşılar. İnsanlar arası ilişkiler yüz yüze olmayıp, ikincil niteliktedir. Kasaba ailesi; daha çok küçük ölçekli esnaf ve zanaatkarların oluşturduğu, toprağa sahip olup kendisi işlemeyen çiftçi, sınırları dar bir bölgede çalışan memur ve işçi ailelerinden oluşur. Gecekondu ailesi; kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, kentlerin daha çok fiziki ve sosyal koşullarının yeterli olmadığı yerleşim birimlerinde görülen aile tipidir. Köy ailesi, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan ve bunu değişen ölçülerde de olsa kendi hane halkının tüketimi için harcayan bir ailedir. Köy ailesinde kadın ve erkeğin farklı toplumsal rolleri vardır. Günümüz Toplumlarında Değişen Aile Türleri Yeni geniş aile / Üvey aile “Yeni geniş aile” boşanma ve sonrasında yeniden evlenmelerin oluşturduğu bir aile tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanmış bir eş veya eşler yeniden evlendiklerinde önceki evlilikten gelen çocuklarını da beraberlerinde getirmekte ve yeni çocukları ile birlikte “yeni geniş aile”yi oluşturmaktadırlar. Bu aile, “eklemlenmiş aile” ve “üvey aile” kavramları ile de ifade edilmektedir. Tek ebeveynli aile Tek ebeveynli aile, anne ve çocuk/çocuklar ya da baba ve çocuk/çocukların birlikte yaşadıkları parçalanmış aileleri ifade etmek için kullanılır. Artan boşanma oranları, eşlerden birinin kaybı, evlilik dışı birlikteliklerden doğan çocuklar, evliliğin sorumluluklarından kaçma isteği gibi nedenler tek ebeveynli aileleri meydana getirmektedir. Babasız Aile Batı toplumlarında 1930’lar ile 1970’li yıllar “babasız” yıllar olarak adlandırılmaktadır. Çünkü İkinci Dünya Savaşı yıllarında çoğu baba savaşa katıldığı için çocuklarını nadiren görebiliyordu. Savaşın akabinde anneler çoğunlukla ev içinde çocuklarıyla ilgilenirken, babalar yoğun bir iş temposu içinde ekmek parası kazanıyorlar ve ancak akşam ve hafta sonları çocuklarıyla beraber oluyorlardı. Boşanmaların artmasıyla beraber babasızlık kavramı farklı anlamlara bürünmeye başlamıştır. Artık bu kavram, boşanma ve ayrılma sonucunda babanın çocuklarıyla olan beraberliğini ve ilişkilerini sürdürmemesi anlamına gelmektedir. Birlikte Yaşama Günümüzde artan boşanma oranları, evlilik olgusunun beraberinde getirdiği sorumluluk ve sorunlar ile bunlardan kaçma isteği, mesleki açıdan kariyer sahibi olabilmek için yoğun ve yorucu formasyon süreci, çocuk sahibi olmanın getirdiği yükümlülükler kadın ve erkeklerin birlikte yaşamayı tercih etmelerine neden olmuştur. Bekâr Kalma Modern toplumlarda aile birliğinin parçalanma eğilimi göstermesi, evlilikle ilgili sorumluluk almama eslek hayatının insan yaşamının önemli bir kısmını kuşatması, yalnız yaşamın beraberinde getirdiği özgürlük duygusu gibi nedenlerle geleneksel evlilik kurumuna alternatif olarak bireyler bekâr kalmayı da tercih etmektedirler. Gay/Lezbiyen Birliktelikleri Aynı cinsten bireylerin evlilik yapmalarını ifade eder.

5. EŞ SEÇİMİ VE EVLİLİK TÜRLERİ

Eş seçme konusunda çiftler açısından belirli kriterler vardır. Bunlar; Yakınlık: İnsanlar kendilerine yakın, komşu oturan, birlikte oynadıkları, birlikte okula gittikleri veya aynı yerde çalıştıkları kimselerle evlenme eğilimindedirler. İdeal eş: Birçok genç evlenecekleri kimselerin morfolojik ve fizyolojik karakterlerini belirtmek suretiyle kafalarında tasarladıkları ideal bir kız ve erkeği ideal eş olarak tanımlar. Anne-babayı örnek alma: Erkeğin evlendiği kimsede kendi annesindeki özellikleri görmeye yönelirken, kadınların da eş olarak babasındaki özelliklere sahip bir kimseye yönelmesidir. Kişilikle ilgili özellikler: Kişinin mizaç özelliklerinin de eş seçmede rol oynayan önemli bir faktör olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Homogami; insanların birçok yönden kendi benzerleri ile evlenme eğilimidir. Evlilik Türlerini aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür: Eşlerin geldikleri çevreye göre evlilik türleri

- Dışarıdan evlenme (Exogamy): Bu evlilikte erkek ancak kendi grubu dışındaki bir kadınla evlenebilir. Bu evlilik biçimi aynı zamanda evliliğin hangi gruplar arasında gerçekleşebileceğini de belirler.
- İçten evlenme (Endogamy): Bireyin üyesi bulunduğu grup içinden evlenme sürecidir. Eş sayısına göre

evlilik türleri

- Tek eşle evlilik (Monogami): Bir kadının tek erkekle ve bir erkeğin tek kadınla evlenmesi durumudur.
- Çok eşle evlilik (Polygami): Bir kadının veya erkeğin birden fazla eşe sahip olması durumudur. Bir erkeğin çok kadınla evli olması “polijini” ve bir kadının çok erkekle evli olması “polandri” olarak adlandırılır. Diğer evlilik türleri
- Beşik Kertmesi: Genellikle aynı gün doğan, ayrı cinsten iki çocuğun aileleri tarafından evlenmelerine karar verilmesini ifade eder.
- Söz alma-Söz verme: Birbirleriyle iyi ilişkileri ve çıkar ortaklığı olan iki ailenin, bu ilişkinin gelecek kuşaklarda da devam etmesi amacı ile çocuklarının evlenmesi için anlaşmalarını ifade eder.
- Berder evlilik: Evlenecek yaşta oğlu ve kızı olan iki ailenin, aralarında anlaşarak; kızlarını, oğullarına alacakları kızın ailesine vermeleridir.
- Taygeldi evlilik: Ayrı cinsten çocuklu dulların evlenmesi olarak tanımlanan ve çocuklarının da evlenmesi sonucunda ortaya çıkan evlilik türüdür. Taygeldi evlilik, ayrı cinsten çocuklu dulların eski aile ocaklarındaki yaşayış ve alışkanlıklarını kesintisiz olarak devam ettirmek istemelerine dayanır. Köy hayatında dul bir kimsenin yaşayabilmesindeki sıkıntıları ortadan kaldırmak, dullar çalışamaz hale geldikleri zaman çocukların onlara bakması ve koruması ile bir çeşit sosyal güvence olmaları bu evliliğin dikkat çeken yanlarıdır.
- Yakın akraba evliliği: Akrabalık; “ortak soy, evlilik veya evlat edinmeye dayalı sosyal bağ” olarak tanımlanmaktadır. Evlilik akrabalar arasındaki anlaşmaya bağlı olarak gerçekleşir.
- Gönüllü evlilik: Romantik aşka dayanan gönüllü evlilik biçimi, çiftlerin gönül rızasıyla birbirlerini görmeleri, tanımaları, sevmeleri ve evlilik kararı almalarıdır.

6. BOŞANMA VE NEDENLERİ

Boşanma, hukuki, psikolojik ve sosyal yönleri olan bir süreç olup, evlilikle hayatlarını birleştiren tarafların karı-koca olarak bağlarının–eğer ortak çocukları varsa bu çocukların hakları saklı kalmak üzere – yargıç kanalıyla sona erdirilmesine olanak veren hukuki bir işlem olarak tanımlanabilir. Geleneksel rol ve sorumluluklardan kaçan bireylerin yalnız yaşama eğilimlerinin artması, evlilik dışı gevşek bağlarla örülmüş ve sorumlulukların az olduğu ilişki türlerinin yaygınlaşması, uzayan eğitim ve kariyer süreçleri neticesinde neslin devamının ve biyolojik üretim fonksiyonunun azalması vb. konu ve olgular boşanma ve aile yapısının dönüşümüne neden olmuştur. Boşanmanın Nedenleri Türk Medeni Kanununa göre boşanma sebepleri;

a) Zina,

b) Cana kast ve kötü muamele,

c) suç ve onur kırıcı davranışlar,

d) terk,

e) ruh hastalığı,

f) sürekli geçimsizlik halleri olup, bunlardan ilk beşi “özel” ve sonuncusu ise “genel” boşanma sebebi olarak nitelendirilmiştir. Şiddetin türleri, sevgi yoksunluğu, iletişimsizlik, madde bağımlılığı, ekonomik faktörler, aldatma gibi nedenler boşanmanın altında yatan evrensel nedenler olarak gösterilebilir.

AİLE VE KÜLTÜR

Toplumdaki bireyler arasında bütünleştirici bir rol oynayarak sosyal dayanışmayı sağlayan değerler, davranış standartlarını belirleyici ve onlara yön verici özelliğe sahiptir. Bu açıdan önemli bir işleve sahip olan değerler ve normlar bireylere aileleri tarafından sosyalizasyon sürecinde aktarılır. Aile adeta birey-toplum ve kültür arasında önemli bir köprü durumundadır. Zira toplumun her yeni neslinin yeterli bir şekilde sosyalleşmesinde ailelere ihtiyacının olduğunu belirten Straus kültürel yapıda hâkim değer ve normların aile tarafından çocuğu/gençe aktarıldığını belirtmiştir. Aileyi küçük bir sosyal grup olarak tanımlayan Klein ise sosyalizasyon sürecinde aile içi etkileşime, özellikle kültürel değer ve normların aktarılmasında ebeveyn - çocuk ilişkisine ve de anne ve çocuk arasındaki etkileşimin önemine vurgu yapmıştır. Bu çerçevede aile, üyelerine kültürel değerleri aktaran önemli bir merkezdir. Bireylerin toplumsal yapıda uyumlu tavır, tutum ve davranışlar sergilemelerinde kültürel birikimi aktarma ve bunun birey tarafından içselleştirilmesinde ailenin rolü önemlidir. Bu işlev gerçekleştirilirken aile kültürden etkilenir ve aile içi ilişkiler kültürel birikime göre şekillenir. Bu bağlamda kadın olmak, erkek olmak, eş olmak, anne olmak, baba olmak, çocuk olmak vb. statüler ve bu statülerin gerektirdiği roller kültürden beslenir. Kültür bir yaşam tarzıdır; toplumlara göre farklı özellikler taşır, bu bağlamda ailenin özellikleri de kültürden kültüre değişebilir. Kavramsal Açıdan Aile ve Kültür Toplumsal yapı içerisinde önemli bir birim olan aile, işlevleri açısından yapı içerisinde önem arz eder. Geniş bir tanımlamayla aile, cinsel ilişkilerin düzenlenerek insan türünün devamının sağlandığı, bireylerin topluma hazırlanmasında ilk eğitim ortamı olma özelliği taşıyan, içinde anne-baba-çocuklar ve/veya başka yakınların yer aldığı ve bunlar arasında birincil ilişkilerin yaşandığı bir kurumdur. Bu bağlamda aile; içinde güven, işbirliği ve dayanışmaya dayalı bir sosyal ortamın oluşturulduğu, içinde yer aldığı toplumsal yapı ile birebir ilişki içinde bulunarak özellikle eğitim ve ekonomik açıdan yapıya katkıda bulunan ve kültürlerin aktarımını nesiller üzerinden düzenleyerek toplumsal devamlılığı sağlayan önemli bir kurumdur. Tarih boyunca bulunduğu toplumun sosyodemografik, sosyoekonomik, sosyokültürel ve coğrafi özelliklerine göre değişim geçiren ailenin sahip olduğu bazı temel işlevler günümüz toplumlarına kadar devam etmiştir. Buna göre ailenin nesillerin devamlılığının sürdürülmesinde ve düzenlenmesinde, diğer bir ifadeyle cinsel yaşamın düzenlenmesindeki işlevi ve bireyler arası ilişkilerde dayanışma, işbirliği ve güven ilişkilerinin sağlanması ve sürdürülmesindeki işlevi temel işlevler olarak kabul edilmektedir. Ailenin belirtilen tüm işlevleri kültürle birebir ilişkilidir. Ailenin hemen tüm işlevleri içinde yer aldığı toplumdaki kültür birikimi tarafından belirlenir. Diğer bir ifadeyle, ailenin işlevleri kültürel değerler ve normlar çerçevesinde belirlenir. Kültür bir toplumun yaşam tarzıdır. Kültür toplumların tarihleri boyunca ürettikleri, kullandıkları ve aktardıkları maddi ve manevi tüm öğelerdir. Bir Kurum Olarak Ailenin Kültürle İlişkisi Aile toplumun ekonomik, politik, dinî vb. alt sistemlerini etkileyen ve onlardan etkilenen, birey ve toplum için önemli işlevleri üstlenen temel bir kurum niteliğindedir. Aile bir yandan bireylerin fizyolojik, toplumsal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamakta diğer taraftan da toplumun-kültürün devamlılığını sağlamaktadır. Aile kurumu, üyelerinin sosyalizasyonu, topluma kabul ettirilmesi ve bu yönde onların toplumsal katılımına ilişkin gerekli motivasyonun sağlanması açısından önemli işlevlere sahiptir. Aile ortamı sosyal değerlerin ve normların öğrenildiği bir dinamik alandır. Aile sosyal normların aile üyeleri tarafından uygulanıp-uygulanmadığını denetleyen bir sosyal kurumdur ve bu şekilde toplum aileyi, o da bireyi kontrol altında tutarak merkezi toplumsal bir mekanizma oluşturur. Aile bir kurum olarak şekillenirken geleneklerle, göreneklerle ve adetlerle harmanlanır. Aile, kültürün devamlılığını sağlar. Ailenin yaşam tarzı içinde bulunduğu toplumun kültürüne göre belirlenir ve sürdürülür. Ailenin kültürle ilişkisinin iki önemli görünürlüğü söz konusudur. Bunlardan biri ailenin yapısal özelliklerinin kültür tarafından şekillendirildiğidir. Diğeri ise ailenin bir toplumda kültürün devamlılığında üstlendiği rol ile ilgilidir. Aile, kültürün aktarımını, korunmasını, kontrolünü ve düzenlenmesini sağlayan bir merkezdir. Kültürel Değişme ve Sosyokültürel Bütünleşme Sürecinde Aile Aile ile toplum arasındaki karşılıklı uyumluluk toplumu sosyokültürel bütünleşmeye götürür. Ailenin sosyal yapı ve kültürle olan bütünleşmesinde mutlak benzerlik beklenilmemelidir. Aile bireye kültürel değerleri ve normları aktarır ve aktarımının yanı sıra bu değer ve normlara uyumlu davranış geliştirmeyi öğretir. Bu uyum ve bütünleşme sürecinde, ailenin problem çözme ve karar verme yetisi etkili rol oynar. Kültür ve Ailede Çocuk Olmak Aile, çocuğun bir canlı olarak büyümesini ve gelişmesini sağlayacak şartları hazırlayan ekonomik bir merkez olmanın

ötesinde çocuk için bir koruma ve güven odağıdır. Aile çocuğun topluma hazırlanmasında bir eğitim merkezidir. Aile ortamında çocuklar kültürel birikimleri kazanırlar. Ailenin bu işlevleri çocuk üzerinden sürdürülürken, çocuğun da aile yapısı açısından hemen her kültürde tamamlayıcı bir rolü olduğu kabul edilir. Çocuğun diğer insanlarla olan ilişkisinin düzenlenmesi aile ortamı içinde gerçekleşir. Değişen bir toplumun kültürel yapısında hâkim olan değer ve normlarda da değişme söz konusudur. Bu değişim kuşaklar arası farklılığı yaratabilir, bu farklılıklar da aile ortamı içinde ebeveyn ve çocuk arasında çatışmalara yol açabilir. Aile çocuk için cinsiyet rollerinin de öğrenildiği bir sosyal ortamdır. Aile-çocuk ve kültür ilişkisinde diğer önemli bir nokta da çocuğun değerinin kültürel anlamıdır. Genellikle çocuğun cinsiyetine göre kültürel olarak atfedilen değerler aile ortamında şekillenir ve bu durum da toplumda çocuğun değerini belirler ve ona cinsiyetine bağlı olarak çeşitli ayrıcalıklar ve/veya sorumluluklar yükler. Kültür ve Ailede Kadın Olmak Ailede kadın, özellikle kültür aktarma rolü açısından önemli bir odaktır. Çocuğun sosyalizasyon sürecinde aile içinde en önemli görev kadına düşmektedir. Aile ortamında kadının rolleri kültürel yapı içinde şekillenir. Diğer taraftan çocuğun yetiştirilme sürecinde şüphesiz babaya da önemli roller düşmektedir. Baba bir yandan çocuğun kültürel edinimlerinde rol model oluştururken, bir yandan da özellikle koruyucu ve güven verici ortamın sağlanmasında etkindir. Kadının kültürel anlamda aile ortamındaki önemli işlevlerinden biri de tıpkı erkek için de önemli olduğu gibi eşlik rolüdür. Karı-koca olma, cinsel gereksinimin meşru olarak aile ortamında giderilmesinin ötesinde kültürel anlamda karşılıklı sorumlulukları beraberinde getirmektedir.

YAPISAL FONKSİYONALİST KURAM, İŞLEVSELÇİLİK

Yapısal fonksiyonalist kuramın toplum, birey, toplumsal düzen anlayışı ve anahtar kavramları şu şekildedir: Toplum anlayışı: Toplumistikrarlı ve bütünleşmiş bir bütündür. Birey anlayışı: İnsanlar, toplumla ilgili işlevleri yerine getirmek için toplumsallaşırlar. Toplumsal düzen anlayışı: Toplumsal düzen iş birliği ve oy birliği ile sağlanır, kabulüne dayanır. Anahtar kavramları ise; açık işlev, gizli işlev, ters işlevdir. İşlev, belirli bir sistemin uyum sorununa çözüm getiren, gözlenen sonuçlardır. Bozuk işlev, bir sistemin uyumunu azaltan gözlenen sonuçlardır. Örneğin; ailede bütünleşmeye aşırı önem verilmesi aşırı baskı yapılmasına, kadınların insan hakları açısından uygun olmayan davranışlara maruz kalmalarına ve özel yaşam alanlarının daralmasına neden olabilir. Açık işlev, bir sistemin içinde bulunanlar tarafından arzu edilen ve bilinen, sistemin uyumuna katkı veren işlevlerdir. Örneğin; aileye aidiyet hissi. Gizli işlev, sistemin içinde olanların bazıları tarafından bilinmeyen fonksiyonlardır. Sosyolojide açık- gizli fonksiyon ayrımı; sosyal problemler, bürokratik yapı, ulusal güvenlik, moda, sosyal kontrol aracı olarak kullanılan propaganda, toplumsal tabakalaşma ve aile analizlerinde kullanılır. Yapısal-fonksiyonalist yaklaşım, toplumu birbiri ile ilişkili parçaların görev yaptığı bir sistem olarak görür. Örneğin, Amerikalı ünlü sosyolog T. Parsons, toplumun koruyucu, bütünleştirici, yönlendirici ve uygulayıcı alt sistemlerden oluştuğunu savunur (Collins, 2015: 207). Aile de bu bağlamda toplumun bütünlüğünü sağlayan bir kurumdur. Aile konusunda İşlevselci Yaklaşım'a dayanarak çalışma yapmak yaygın bir gelenektir. Çünkü aile modern sanayi toplumunun ürettiği sorunlara karşı kurumsal emniyet supabı işlevi görmektedir.

AİLE SİSTEM KURAMI

Aile, anne, baba ve çocuklar arasındaki etkileşimlerden oluşan bir sistemdir. Aile üyeleri ve aile üyelerinin birbirleri ile ilişkileri, aile sisteminin bileşenlerini oluşturur. Aile daha büyük bir üst sistemin (toplum) alt sistemidir. Her aile en az bir fonksiyonu karşılamak için oluşur ve içinde açık, kapalı (farkında olunan/olunmayan) gizli fonksiyonlar taşır. Aile bir kurallar bütünlüğüdür. Kurallar öngörülebilir, durağan, değişime dirençli bir sistem oluşturur. Sistem yaklaşımı, dairesel, döngüsel nedensellik ilkesine dayanır. Bu ilkeye göre, ailenin herhangi bir üyesinin neden olduğu bir eylem, ailenin tüm üyelerinin davranışlarını etkiler. Kuramın temel kavramları; bütünlük, hiyerarşi, örgütsel yapı, iletişim, etkileşim, dengedir.

ÇATIŞMA KURAMI

Çatışma kuramına göre toplum; rekabet eden gruplar ya da çıkarların bir sistemini ifade eder. Bu sistemde sınıf çatışmaları belli sosyal koşullar çerçevesinde oluşur. Çatışma; endüstrileşme, elitizm, merkezileşme ve egemenliğin kapitalistik şekillerine katkıda bulunur. Sistemde sosyal çatışma, tekelleşme ve kaynakların kıtlığından doğar ve sosyal uyumun ve sosyal evrimin daha fazla ilerlemesine katkıda bulunur. Çatışma Kuramı'nın amacı, sanayi toplumlarındaki egemenlik ve çatışmanın sosyolojik analizini yapmaktır. Aile incelemelerinde çatışmacı yaklaşım, aile içi eşitsizliklerin çözülmesinde kullanılır. Örneğin çatışmacılar ailede boşanma konusunu ele alırken, ilk olarak temel "eşitsizlikler"den hareket ederler. Marksist Görüş Çatışma kuramı çoğu zaman Marksizm ile birlikte düşünülür. Marx'ın felsefesi "Diyalektik Materyalizm" (Dialectical Materialism) olarak anılırken; sosyolojisine "Tarihsel Maddecilik" (Historical Materialism) denilir. Bu bağlamda diğer tüm üretim biçimleri gibi kapitalizmin de diyalektik olarak kendini ortadan kaldıracak potansiyele (işçi sınıfı) sahip olduğu ve tarihin sınıf mücadelesine dayandığı savunulur. Marx'ın kavramlarından en önemlisi "toplumsal sınıf" kavramıdır. Marx'a göre, sınıf yapısını belirleyen de üretim teknikleridir. Bireyler, kendi bilişsel iradelerinin dışında, üretim ilişkileri içindedirler. Bu ilişkiler ekonomik ilişkilerdir ve toplumun ekonomik yapısını oluştururlar. Toplumdaki bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, üretim tekniklerini ve dolayısıyla üretim ilişkilerini etkilemektedir. Marx'ın kavramlarından bir diğeri de "yabancılaşma"dır. Yabancılaşma, insanların kendi yarattıkları güçlerin, kendi karşılarına yabancı güçler olarak çıkması ve onların egemenliği altına girmeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Ürettiğinin sonucunu göremeyen insanlar işlerine ve kendilerine yabancılaşmaktadırlar. Marx'a göre bu bağlamda yabancılaşma; aile, din, devlet, politika vb. gibi tüm kurumsal alanlara yansır. Feminist Görüş Feminist görüş, toplumsal cinsiyetler arası eşitsizliği, bütün davranış örüntülerinin merkezine yerleştirir. Eşitsizliğin bir boyutuna odaklandığı için de çatışmacı kuram ile ilişkilendirilir. Feminist görüş, çatışmacı kuram gibi açıklamalarını makro perspektif kullanarak yapmaktadır. Feminist kuramcılar Marx'ın görüşlerinden hareketle, toplumsal

yaşamda kadınların erkeklere göre ikincil konumda olmalarının kapitalist toplumdan kaynaklandığını iddia etseler de yine de bu görüşün içinde yer alan farklı feminist ekoller, kadınlar üzerindeki erkek egemen yapının, tüm toplumsal sistemlerde kaçınılmaz olarak görüldüğünü savunurlar. Feminist teorisyenler, aile ve evlilik kurumunun kadınların ve erkeklerin toplumsal rollerini pekiştirdiğini göz önünde bulundururlar. Onlara göre mevcut rol paylaşımları aile içinde eşitsizliği yaratmakta ve güçlendirmektedir.

SEMBOOLİK ETKİLEŞİMCİ KURAM

Sembolik etkileşim kuramının toplum anlayışına göre, birey gündelik toplumsal etkileşime nüfuz eder ve etkiler. Bu kuramın anahtar kavramları; semboller, sözlü olmayan iletişim ve yüz yüze etkileşimdir. Kuramın birey anlayışı; insanlar, sembollerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar ve toplumsal dünyalarını etkileşimle yaratırlar, şekliindedir. Toplumsal düzen anlayışı ise düzenin, insanların toplumsal konumlarında ve birbiriyle iletişimlerinde görüleceği biçimindedir. Sosyal ilişkilerde sembollerin önemi üzerine vurgu yapan etkileşimciler, sembollerini sözlü olmayan iletişim çeşitleri olarak sınıflandırırlar. Bu tür sembolik etkileşimler, mimikler, duruşlar, el işaretleri vb. gibi çok çeşitlilik gösterir. Etkileşimciler, aile ve diğer yakın ilişkileri mikro düzeyde ele alırlar. Bireyler arası etkileşimin nasıl gerçekleştiği onların temel inceleme alanlarıdır. Sembolik etkileşimciler, 20. yüzyılın başlarından bu yana aile dayanışmasının temellerinde ortaya çıkan değişimleri gözlemlemektedirler. Örneğin, evlilikte eş seçiminde kişilik özelliklerinin önem taşımaya başlaması, eşler arasında duygusal tatmin beklentisinin giderek yükselmesi bu değişimlerdenidir. Tüm bunlar olurken toplumda ilişkiler yüzeyselleşmeye ve geçici olmaya başlamıştır. Bu durumda evlilik toplumdaki karmaşık ve hızlı değişimler sonucu ortaya çıkan gerilimi düşürmede bir çözüm olarak görülmeye başlamıştır. Bu değişimlerden bir diğeri de geçmiş kuşaklarda anne-baba veya karı-koca olarak eşlerin ev, iş ve çocuklarla ilgili konularda sınırları çizilmiş sorumlulukları bulunurken, günümüzde belirsizliklerin artmış olmasıdır. Kadın ev dışında çalıştığında ev işleri ve çocukların bakımı konusunda kocasından veya aile büyüklerinden destek beklemektedir. Bu bağlamda aile ve evliliklerde ortaya çıkan pek çok değişimlere yol açan faktörlerden biri de giderek artan sayıda kadının ev dışında çalışmasıdır. Kadınların geçimlerini kazanmaya başlamaları, onların ilk kez mutsuz olan evliliklerini sürdürme zorunluluğu karşısında seçeneksiz olmadıklarını görmelerine yol açmıştır.

AİLE SOSYOLOJİSİNDE METODOLOJİ

Aile sosyolojisi alanındaki metodolojik perspektifler; aile kavramsallaştırmasının ilgili bulunduğu sosyal gerçeklik düzeylerine bağlı olarak ilişkilendirilmesi gereken temelde mikro-mezzo ve makro olmak üzere sosyal gerçekliğin farklı düzeylerine işaret etmektedir. Dolayısıyla da bu durum söz konusu alana ilişkin metodolojik eğilimlerde bütüncül metodolojik perspektiflerin ön plana çıkması kaçınılmaz kılmaktadır.

AİLE SOSYOLOJİSİ METODOLOJİSİ ALANINDA TEMEL KAVRAMSAL ÇERÇEVELER

Aile Kavramı Aile kavramsallaştırması bir yönüyle makro düzeyde temel bir toplumsal kurum ve dolayısıyla makro sosyolojik bir inceleme birimi iken, aynı zamanda bir sosyal grup biçimi olarak mikro ölçekte temel bir inceleme birimidir. Bu bakımdan aile alanındaki çalışmaların diğer toplumsal kurumlar için de geçerli olduğu gibi, söz konusu eylem-yapı ilişkiselliğini kurabilecek metodolojik perspektifleri dikkate alması gerekmektedir. Aile alanındaki çalışmaların bütüncül bir perspektifte bilgi edinilebilmesi ve bütüncül katkılar sağlayabilmeleri metodolojik açıdan, mikro ile makroyu, eylem ile örüntüleri, bireyler ve örüntü sistemleri arasındaki ilişkiselliğe duyarlı araştırma desenleri geliştirilmesine bağlı görünmektedir. Mikro Metodolojik Perspektif Açısından Birincil Sosyal ilişkilerin Yaşandığı Birincil Grup Olarak Aile Cooley'e göre, birincil gruplar, "insan neslinin bakıldığı ve korunduğu" gruplara karşılık gelmektedir (Özkalp 2005: 294). Bu yönüyle birincil gruplar, grup üyeleri arasındaki "güven verici" sosyal ilişki biçimlerinin meydana geldiği/gelmesinin beklendiği, dolayısıyla da "birincil ilişki" biçimlerinin yaşandığı gruplara karşılık gelmektedir. Bu çerçevede "aileler", birincil sosyal ilişki biçimlerinin en saf biçimiyle meydana gelmesinin beklendiği gruplardandır. Bir araştırma problematiği açısından aile üyelerinin birbirleri ile olan karşılıklı etkileşimlerinin, söz konusu etkileşimlere aile olma durumu açısından yükledikleri anlamların çalışılmasının önem taşıdığı durumlarda grup olarak aile kavramsallaştırması önem kazanmaktadır. Aile çalışmaları açısından görgül içeriğe sahip verinin elde edilmesinin mümkün olduğu analiz düzeyi bu düzeydir. Genellikle öncelikli olarak mikro ölçekli veri toplanmasına uygun tipik olarak nitel araştırma desenlerini ve buna uygun veri toplama araçlarını gerekli kılmaktadır. Aile olma durumuna ilişkin etkileşim örüntülerinin ve kalıplaşmış-örüntüleşmiş anlam kodlarının çalışılabilmesi için öncelikli olarak grupların çalışılması önem taşımaktadır. Makro Metodolojik Perspektif Açısından Sosyal Kurum Olarak Aile Kavramsallaştırması Temel bir sosyal kurum olarak aile; birçok ana akım ve sosyoloji geleneği içindeki kuramsal perspektifler açısından "toplumsal bütünleşme ve/veya toplumsal değişimin motoru olarak görülmüştür. Toplumsal çözümlemede kullanılan birey-toplum, erkeklik rolleri-kadınlik rolleri (toplumsal cinsiyet) ya da özel alan-kamusal alan gibi temel dikotomik kavram çiftlerinin düşünülebilir kılınmasında ailenin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Makro sosyolojik yaklaşımlar açısından, toplumsal alandan aileye yüklenen yapı ve fonksiyonlar dikkate alındığında daha çok da tek yönlü bir müdahale stratejisi içerdiği görülmektedir. Bu durum ailenin polity perspektiften; makro ölçekten ya bütünleşme ve yeniden üretimin (yapısal fonksiyonalizm) ya da toplumsal değişme ve dönüşümün stratejik başlangıç noktası (çatışmacı kuram) olarak değerlendirildiği anlamına gelmektedir. Olması gerekenlere yönelen bu türden bir tutum, olanın tıpsel, örüntüleşmiş dinamiklerinin metodolojik olarak dikkate alınmasından çok bir toplumsal projeciliğin kapısını aralamaktadır. Ailenin toplumsal yapıyı bütünleştirici-istikrar sağlayıcı boyutuyla değerlendirilmesi, aynı toplumsal yapı içindeki farklı aile tiplerinin şekillenmesinde etkili olan üretici yapı ve mekanizmalar kadar, farklı toplumsal cinsiyet rejimlerinin, sınıf, etnisite, din ve ulus devlet vatandaşlığı algısı içindeki mezzo ve mikro sosyal süreçlerdeki dinamiklerin göz ardı edilmemesini gerekli kılmaktadır. Metodolojik Analiz Düzeyleri Olarak Ailenin Öznel, Kültürel Ve Evrensel Boyutları Aile kavramsallaştırması, bir grup olarak onun içinde yer alan bireylerin öznel yaşam deneyimlerine ve biyografilerine bağlı olarak, "teklik ve biriciklik" taşıyan yönler içerirken, eylem ve anlam örüntüleri açısından, diğer aile grupları ile "topluluğa özgü", "topluma özgü" ve "evrensel-küresel" ölçekte birtakım "benzerlikler taşıyan" boyutlar da taşımaktadır. Sosyolojik Bir araştırma Tasarımının Temel Unsurları ve Aileye Metodolojik Bakış Aile kavramsallaştırması, genel anlamı ile nesnesini çok boyutlu ve ekolojik bir modelde (mikro-mezzo ve makro seviyelerde) bütüncül bir metodolojik perspektifle analiz konusu kılmaya yönelen sosyolojik imgeleme sahip bir araştırma tasarımının içerdiği temel problematiklerin bilgisini gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle araştırmacıların sosyolojik bir araştırma tasarımındaki veri-kuram bağlamını, söz konusu bağlamı dikkate alan uygun

veri toplama araçlarını, ve verileri gerek toplarken (nitel ve nicel veri toplama tekniklerini) ve gerekse analiz ederken dikkate aldıkları yorumlayıcı çatıların (kuramsal yönelimlerin, paradigmatik ayrışmaların ve bunları aşma girişimlerinin) farkında olmaları gerekmektedir. Aile Sosyolojisinde Araştırma Tasarımı Bir araştırmanın tasarımı, araştırma sorununa bağlı olarak hangi türden verilerin gerekli olduğu, kavram - veri - değişken ilişkilerinin nasıl kurulacağı, araştırmanın araştırma soruları ile mi yoksa hipotezler üzerinden mi ilerletileceği konusundaki tercihlerimiz açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın temel sorunu bu noktada, nitel, nicel ya da karma (mixed) araştırma desenlerinden hangisini tercih edeceğimizdir. Aile çalışmaları alanındaki metodolojik yaklaşımların; temel metodolojik sayıtları çerçevesinde, genel anlamda makro ölçekli, olgusal ve nicelleştirilebilir veriler toplanmasına yönelik araştırma tasarımlarından, mikro ölçekli süreçsel ve nitel veriler toplanmasına yönelik araştırma tasarımları olarak iki tipik düzeyde ayrıştırılabileceği görülmektedir. Ailenin çalışılması onun akışkan, çok yüzlü ve bağlamsal özelliklerinin hem inşacı yönlerinin, hem de yapısal boyutlarının bir arada düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Ekolojik modeldeki aile kavramsallaştırmasının, sosyo-kültürel gerçekliğin “etkileşim bağlamlarını” göz önünde bulunduran bir perspektif içinde, nitel ve nicel araştırma desenlerinin bir arada kullanılmasını teşvik eden, ölçüm nirengisinden, gözlemci, kuram ve yöntem nirengisine kadar farklılaşan ölçülerde, bütüncül ve karma araştırma tekniklerini bir arada kullanılmasını özendirici bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Aile Araştırmalarında Metodolojik Analiz Düzeylerine Göre Temel Yaklaşımlar: Verileri Yorumlayıcı Çatılar Veri-kuram ilişkilerinin araştırma süreci içinde verilerden kurama ve kuramdan veriye doğru iki temel çıkarımsal doğrultuda işlediği düşünülebilir. Bu iki temel yön ideal tipseldir ve özellikle nitel çalışmalarda süreç boyunca işleyen döngüsel bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte genel anlamı ile araştırma süreci içinde verilerin elde edilmesi ya da verilerden kuramsal modellere gidilmesi yönünde işleyen süreçte etkili olduğu düşünülebilecek temel “yarumlayıcı çatılar”dan bahsedilmesi mümkündür. Yapısal Fonksiyonalist Yaklaşımlar- Çatılar ve Aile Bu yaklaşımlar, toplumun yapısı ve işleyişi üzerinde odaklanır. Genel analiz düzeyi olarak toplumun “makro sosyolojik” düzeyde incelemelerini temele alan işlevselci yaklaşımlar için “aile”, toplumun temeli ve “toplumsal denge ve istikrarın oluşturulabilmesi” için temel işleve sahip bir birim olarak görülür. Aileyi bir bakıma, makro ölçekten mikroya doğru toplumsal-kültürel-politik müdahalelerin bir aracı olarak stratejik bir kurum olarak gören bu yaklaşım için ailenin toplumsal “bütünleşme”ye yaptığı katkılar önem taşımaktadır. Çatışmacı Yaklaşımlar ve Aile Genel analiz düzeyi yapısal- işlevselcilikte olduğu gibi “makro sosyolojik”tir. Temel ilgi odağı, toplumda kıt olan kaynaklar için yapılan mücadeleler ve eşitsizlik yaratan yapı ve mekanizmaların teşhididir. Eşitsizlik, güç, iktidar, sömürü ve istismar gibi temel kavramlar üzerinde durmaktadır. Çatışmacı teorisyenler, mevcut hâliyle kapitalist üretim, bölüşüm ve dağıtım koşulları içinde “toplumsal bütünleşme” arayışlarının, “eşitsizlikçi” yapılar ürettiği, ailenin de bu çerçeve içinde toplumdaki eşitsizliklerin üretilmesine sebep olan bir ideolojik aygıt işlevi gördüğü eleştirisi yapmaktadırlar. Sembolik Etkileşimci Yaklaşımlar ve Aile İnsanların hem kendi “benliklerini” hem de “gündelik sosyal gerçeklikleri”ni, hem performans ve sosyal pratikler üzerinden, hem de sembolik olarak inşa ediyor oldukları sayıtlısı bu yaklaşımlar açısından önem taşımaktadır. Aile yaşamının “niteliksel verilere” dayalı bir araştırma deseni içinde çalışıldığı ve verilerden hareketle kuramsal modellere gidilmesinin amaçlanıyor olduğu yaklaşımlardır. Feminist Yaklaşımlar ve Aile Feministlere göre, aile toplumsal bakımdan “cinsiyetlendirici” bir işleve sahip bulunmakta ve toplumsal yaşamda özel alandan-kamusal alana doğru genişleyen eşitsizlikçi ilişki biçimlerinin deşifre edilmesinin gerektiği temel birimlerden birine karşılık gelmektedir. Ayrıca aile ve yakın duygusal ilişki içinde bulunulan partnerlerle olan ilişkiler, kadına ve kız çocuklarına yönelik toplumsal yaşamın tüm alanlarındaki şiddet biçimlerinin değiştirilmesi ve dönüştürülmesi açısından stratejik bir başlangıç noktası olarak değerlendirilmektedir. Metodolojik Analiz Düzeyleri Açısından Bütüncül Bir Ekolojik Modelde Aile Kavramsallaştırması Aile kavramsallaştırması ile ilgili olarak bütüncül bir metodolojik çerçeve oluşturulabilmesi için önemli bir başlangıç noktası; “Birincil düzeyde” aile grubu içindeki bireylerin aile yaşantılarını ne şekilde yaşadıklarına ve gündelik gerçekliklerini aile olma temelinde hangi değer ve anlam ölçütleri çerçevesinde oluşturduklarına yönelik “inşacı perspektif”leri, “İkincil düzeyde” ise makro sosyal kurumsal düzeyde söz konusu aile grubunun içerisinde yer aldığı, kurumsallaşmış örüntüler sistemi olarak, “yapısal perspektifleri” bir arada düşünmeyi gerektirmektedir. Tipik olarak inşacı eğilim; mikro sosyal süreçlere daha duyarlı ve nitel veri analizi eğilimli olan yaklaşımlara karşılık gelirken; tipik olarak yapısal eğilim; makro toplumsal yapılara daha duyarlı ve nicel veri analizi eğilimli olan yaklaşımlara karşılık gelmektedir. Ekolojik model, aile kavramsallaştırmasının aile içi süreçleri kadar, aile dışındaki sosyal etkileşim ve sosyo-kültürel yapısal bağlamlarına ilişkin de ufuk açıcı perspektifler sunmaktadır. Söz konusu model, bireysel faktörler düzeyi, ilişki faktörleri düzeyi, topluluk faktörleri düzeyi, toplumsal faktörler düzeyi ve uluslararası-küresel faktörler düzeyi olmak üzere beş temel analitik çerçeve içinde, “inşacı” ve “yapısal” çerçeveleri bir bütün içinde görmeyi mümkün kılacak bir perspektif sunmaktadır. Metodolojik Açından “Aile Olmak” ve “Aile Oluşturmak” Bilindiği gibi, makro sosyolojik açıdan “aile olmak” (being a family) her toplumun meşru olarak kabul ettiği ve

düzenlediği yapısal kurallar çerçevesinde ele alınabilecek yapı ağırlıklı bir kavramsallaştırma sunmaktadır. Buna karşın “aile oluşturmak” ise aile grubuna dâhil olan bireylerin aile olma aidiyeti çerçevesinde karşılıklı olarak buldukları eylem ve rutinler ile bu eylem ve rutinlere yükledikleri karşılıklı anlamların oluşturulması sürecini dikkate almaktadır. Makro ve mikro çerçeveleri dikkate almamızın önünü açan bu ayrım aile sosyolojisi ile ilgili çalışmalarda, mikro-makro, eylem-örüntü, birey-toplum bağlamını dikkate alan bir metodolojik perspektif açısından önemli bir metodolojik donanım-teçhizat sağlayabileceği düşünölmektedir.

Sosyalleşme Nedir?

Sosyalleşme, kısaca bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürüne normlar, değerler, gelenekler ve yaşamı paylaştığı sosyal grubun davranış modellerine uyumlanma süreci olarak tanımlanabilir. Bu yolla toplum, sürekliliğini garantilerken, insan yavrusu da toplumda bir birey olarak yer alma imkânına kavuşur. Biyolojinin etkisi kültür biyolojik potansiyel ve bireysel deneyim sosyalleşme sürecinin çerçevesini belirler. Pek çok olguyla birlikte insan davranışlarının ve benliğin oluşumunda günümüzde pek çok sosyolog biyoloji ile yetiştirmenin (nature & nurture) karşılıklı etkileşimi üzerinde durmakta ve kültürün öncelikli önemini kabul etmektedirler. Sosyal Etkileşim ve Tecrit Aslında tecrit yaşamın her döneminde insan üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Tecridin niteliği ve süresi bu olumsuzlukların şiddetini de belirlemektedir. Uzun süreli yoğun bakım gören hastalar, dış dünyayı algılama yetilerinin bir kısmını kaybeden görme ve işitme engellileri, hareket kabiliyetlerini yitiren sakatlar, duyu ve hareket yetilerini önemli ölçüde kaybeden ve sosyal ilişki ağları zayıflayan, eşlerini yitiren yaşlılar belli düzeylerde tecrit olgusu ile karşı karşıyadırlar. Roller ve Statüler Rol toplumsal olarak tanımlanmış bir statünün ayırt edici davranış kalıbıdır. Statü bireyin toplumdaki rol ve hiyerarşik pozisyonuna göre üstlendiği sorumluluk ve faydadır. Bireyin sahip olduğu rolleri ile davranış biçimleri arasında güçlü bir bağ vardır. Her birey rolünün gerektirdiği biçimde davranır. Rol çatışması, bireyin yerine getirdiği rolleri arasındaki uyumsuzluktur. Rol pekişmesi ise, bireyin yerine getirdiği rollerin birbirini desteklemesidir. Yaşam Boyu Bir Süreç Olarak Sosyalleşme Sosyalleşme, yaşam boyu devam eden bir süreç olmakla birlikte yaşamın belli dönemlerinde farklı nitelikler göstermektedir. Özellikle bebeklik dönemindeki sosyalleşmenin önemine atfen sosyologlar iki hipotez geliştirmişlerdir. Bunlardan ilki sosyalleşmenin üç seviyede ele alınması gerektiğidir. Bunlardan ilki aile ortamında temel ve yaşamsal önemde davranışların kazanıldığı ve bireyin kendisinin farkındalığına sahip olduğu “ilk ya da birincil sosyalleşme”dir; yaşamın bebeklik ile çocukluk dönemini kapsar. “İkincil sosyalleşme” dönemi ise çocukluktan başlayarak adölesan döneminin sonuna kadarki süreci ifade eder. Bu dönemde bireyin sosyal çevresi genişler ve aile dışında arkadaş grupları gibi yeni etki ajanlarıyla tanışır. Son olarak, bireyin eş, çalışan, ebeveyn olma gibi yetişkin rollerini üstlendiği, çok farklı rollerden oluşan karmaşık yapıya uyum sağladığı “yetişkin (adult) sosyalleşme” olarak tanımlanmaktadır. Diğer önemli hipotez ise “Kritik Süreç Hipotezi”dir. İlk sosyalleşme süreci diğer aşamalara geçiş için bir kapı görevi görmektedir. Bu süreci geçmeden diğer süreçlere geçme olanağı olmadığı gibi, yaşamın bebeklik ve çocukluk dönemi geçtikten sonra bu temel eğitimler çok büyük oranda telafi edilememekte, birey bebeklik ya da çocuklukta kalmaktadır.

SOSYALLEŞME TEORİLERİ

Sosyalleşmeye ilişkin teorileri üç ana yaklaşım altında değerlendirmek mümkündür: Fonksiyonel (İşlevci) Yaklaşım: İşlevciler uyumlu, dengeli bir toplum yaratmak için grup çalışmasının önemine vurgu yaparlar. Örneğin bu amaç için aile ve okul temelli bazı normlar, değerler, inançlar çocuklara öğretilir. Aksi hâlde toplumsal bütünlüğün sağlanması mümkün olmaz ve dağılarak kaotik bir ortam ortaya çıkar. Çatışmacı Yaklaşım: Çatışmacı yaklaşım, sosyalleşmeyi toplumdaki sosyal statülerin devamını sağlamaya yönelik bir süreç olarak görür. Sosyalleşme ile bireyler statülere dayalı mevcut sosyal yapıyı, gerçekliğin farkına daha varmadan içselleştirir ve böylelikle mevcut yapının devamını sağlar. Bu nedenle çatışmacı yaklaşım sosyalleşmenin, sosyal, politik ve ekonomik avantajlı yüksek sosyal sınıfların bu konularını sürdürmelerine hizmet ettiğini ileri sürer. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım: Fonksiyonel ve çatışmacı yaklaşımlar tarafından kabul edilen bireyin toplumsal yapı karşısındaki tamamen edilgen olduğu görüşünü reddederek bireyi ön plana taşır. Bu nedenle de sembolik etkileşimciler makro boyuttaki teorilerden kaçınırlar. Toplumun onu oluşturan bireylerden bağımsız bir gerçekliği olmadığını ileri sürerken, sosyal- psikolojik bir yaklaşımla insan doğasının toplumun bir ürünü olduğunu kabul ederler. İnsan kişiliğinin ve benlik algısının gelişiminde günümüzde bu görüş daha çok kabul görmekle birlikte yarattığı etkiler açısından bu metinde önce psikoanalitik yaklaşıma daha sonra sembolik etkileşimci teorilere yer verilecektir. Freud ve Psikoanalitik Yaklaşım Freud'a göre insan davranışları temelde iki dürtünün taleplerinin karşılanmasına yöneliktir. Bunlardan ilki genellikle seksüel dürtüler olarak tanımlanan ve Freud tarafından eros olarak adlandırılan yaşam dürtüsü, diğeri ise bunun tersi thanatos olarak adlandırdığı ölüm içgüdüsüdür ve genellikle yıkmak, yok etmek, saldırganlık gibi şiddet olgusu ile tanımlanır. Bu iki zıt güdü tatmin olmak için belli bir gerilim yaratır ve bu iki içgüdüsel güç insan kişiliğinin temellerini oluşturur. Erikson'un Psikososyal Teorisi

Freud'un öğrencisi Erikson'a göre her birey tüm yaşam süresine yayılan sekiz aşamalı psikososyal bir gelişim sürecinden geçer. Hocasının gelişimin adolesan döneminde tamamlandığına ilişkin görüşlerini sorgulamasıyla ondan ayrılır. Ona göre her bir aşamada birey, toplumsal beklentiler ile biyolojik istekler arasındaki gerilimden doğan normatif krizleri aşmak zorundadır. Bireyin bu krizleri ne şekilde karşıladığı ve nasıl çözdüğü, ilk dönem aşamaları ne kadar başarıyla geçtiğine bağlıdır. Bu nedenle çocukluk dönemi önemlidir. Piaget ve Bilişsel Gelişim Jean Piaget, çocukların bilişsel olarak gelişirken dört aşamalı bir süreçten geçtiklerini ileri sürer: Duyusal Motor İşlem Öncesi, Somut İşlem ve Soyut İşlem Dönemi. Piaget, kişiliğin duygusal unsurları dışında düşünce sürecine eğilir. O güne değin çocukların düşünce sistematığının gelişkinlik farkına rağmen yetişkinlerle aynı olduğuna inanılırdı. Piaget, çocukların düşünce sistematığının bu aşamalara bağlı olarak yetişkinlerden farklılık gösterdiğini ve bu bilişsel gelişim aşamalarına bağlı olarak farklı gerçeklik algılarına sahip olduğunu ileri sürer. Piaget'in teorisi iki ayrı bölümde değerlendirilir. Bunlardan ilkinde, bu aşamalardan bağımsız olarak bilişsel gelişimin nasıl ortaya çıktığı üzerinde durur. Yeterli bir bilişsel gelişim için zorunlu dört faktör ileri sürer; Duyusal Motor Dönemi (0-2 yaş) çocuklar duyuları ve çevresindeki objelerin manipülasyonları üzerinden öğrenip düşünürler. İşlem Öncesi Dönemde (2-7 yaş): Çevresindeki olay ve nesnelere sembollerle ifade edebilirler, ancak neden ve sonuçları ilişkilendirecek bilişsel yeterlik oluşmamıştır. Somut İşlem Dönemi (7-11 Yaş) Somut olgulara ilişkin neden sonuç ilişkisine dayalı mantıksal düşünme gelişir. Soyut İşlem Dönemi (11 yaş üstü): Soyut düşünme yeteneği gelişir. Görelî ve bilimsel düşünme gerçekleşir. Kohlberg'in Altı Aşamalı Moral (Ahlaki) Gelişim Kuramı Kohlberg yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına dayanarak üç seviyeli, Altı Aşamalı Moral Gelişimi Teorisini geliştirmiştir: Gelenek Öncesi evrenin özelliği "bireysel çıkar motivasyonu; kurallar, yakalanılmadığı sürece ihlal edilebilir; önceleik kendi çıkarları olmakla birlikte diğerlerinininki de kabul görür"dür. Geleneksel evrenin özelliği "diğerlerinin hoşnutsuzluğunu gözetme, kişisel ilişkileri özümseme; yasaları, kuralları değişmez ve katı olarak algılama"dır. Gelenek ötesi evrenin özelliği "yasaların toplumsal anlaşmalar olduğunu ve gerektiğinde değişebileceğini kabul etme; kendi vicdanını ve evrensel ahlaki değerleri yasaların üzerinde tutmadır. Charles Horton Cooley ve Ayna Benlik Cooley, etkileşimin en basit formlarının birincil gruplar içinde gerçekleştiğini ileri sürer. Bu gruplar, içinde sıcak ilişkilerin hüküm sürdüğü, bağlılıkların kuvvetli olduğu ve yüzyüze etkileşimin yer aldığı aile gibi küçük gruplardır. Küçük gruplar, benliğimizin oluşmasında en önemli etkiyi yapar. Buna karşın, temel ihtiyaçlarımızın karşılanması amacıyla daha çok, kişisel olmayan ve belli bir amacı temin ya da belli bir görevi yerine getirmek amaçlı etkileşimde bulunduğumuz okul, cemiyetler, devlet organizasyonları ya da iş grupları gibi daha büyük gruplar da bulunmaktadır. Cooley bunları da ikincil gruplar olarak tanımlar. George Herbert Mead ve Sosyal Benlik Mead, çocuğun sosyal benliğini, çevresini taklit ederek oluşturmaya başladığını ileri sürer ve sosyal etkileşim sürecinin benliğin oluşumunu nasıl şekillendirdiğini açık bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Oyun, benlik algısının gelişme sürecinde en temel rolü oynamaktadır. Oyun davranışı ve bunun sonucu ortaya çıkan benlik algısı üç aşamada gerçekleşir. İlk aşama erken çocukluk (2-3 yaş) döneminin oyunu olan taklittir Çocuk, ebeveynlerini telefonla konuşurken gözler. Yapılan eylemin tam olarak ne olduğunun ve öneminin bilincinde değildir. Taklit aşamasının arkasından oyun aşaması gelir. Bu aşamada (3-5 yaş) çocuk belli bir rolü benimser ve o role uygun davranışları oynar. Ancak bu rol tamamen bireyselleştirilmiştir, benmerkezcidir. Üçüncü aşamayı Mead, grup oyunu aşaması olarak adlandırır. Buradaki oyun artık bir grup faaliyetidir. Yani birkaç rolü üstlenir. Rolünü diğer insanlarla ilişki kurarak öğrenir. Mead'e göre benliğin iki yönü vardır: "Ben" ve "Beni". "Beni" diğerlerinin beklentilerini ve tutumlarını ifade eden (genelleştirilmiş diğerleri) sosyal benliği, "ben" ise bireyin biyolojik temelli kişisel benliğini ifade eder. Sosyal benlik (genelleştirilmiş diğerleri) birey üzerindeki en temel sosyal kontrol mekanizmalarından biridir. Mead'in "ben" kavramını Freud'un "id" ve Piaget'in "biyolojik olgunluk" kavramlarıyla karıştırmamak gerekir. Mead'in "ben" kavramı biyolojik belirleyicilerden bağımsızdır ve her ne kadar mekanizması açıkça ortaya konulmasa da, sosyal etkileşimin ürünüdür.

SOSYALLEŞME AJANLARI (ÇEVRELERİ)

Sosyalizasyonu tüm yaşam boyu sürediden bir süreç olarak tanımlarken, bu süreci üç aşamada -birincil, ikincil ve yetişkin olarak- ele alırlar. Yine sosyalizasyon, bireyin bu süreç içinde birincil gruplardan başlayarak daha geniş ikincil sosyal gruplarla olan sosyal etkileşiminin bir ürünüdür. Aile Çocuk nerede doğmuş olursa olsun, bebeklik ve çocukluk dönemlerinde aile en önemli sosyalizasyon ajanıdır. Koşullar her ne olursa olsun aile, benliğimizin temel unsurlarının, değerlerimizin, inançlarımızın ve davranışlarımızın sosyalleşmesinde yegâne ajandır. Ancak, ailenin yapısı çocuğun nasıl sosyalleştiğini derinden etkiler. Arkadaş grubu Çocuğun yaşı ilerledikçe sosyal alanları düzenli olarak genişler. Ailenin etkisi zayıflarken, arkadaşların etkisi artar. Arkadaşlıklar büyük oranda çocuğun okula gitmesi ile başlar. Arkadaş grubu, benzer yaş, geçmiş birikim ve sosyal statüye sahip, aralarında sıcak, sıkı, kişisel ilişkilerin olduğu insan grubu olarak tanımlanabilir. Bu gruplar kendi normlarını geliştirir ve yeni üyelerine empoze ederler. Adölesan döneminde ailenin yerini arkadaş grupları alır. Yetişkinliğe geçişte ise arkadaşlığın yerini iş grupları alır. Sosyalizasyon ajanı olarak okul Okul, önemli

sosyalizasyon ajanlarından biridir. Okul, toplum tarafından belirlenen bazı özel bilgi ve becerilerin çocuğa kazandırılmasını sağlar. Öncelikli olarak okul çocuklara sosyal yaşamın bazı temel değerlerini kazandırmayı amaçlar. Çocuklar okulda sosyal düzenin kurallarına itiaat etmeyi öğrenirler. Okulda çalışma yaşamının temel unsuru olan zaman kavramının içselleştirilmesi sağlanır. Ayrıca, toplumun ortak değeri olan devlet, millet, vatan gibi değerlere bağlılığın güçlendirilmesi amaçlanır. Çalışma yaşamı Yetişkinliğe geçişle birlikte arkadaş gruplarının etkisi gittikçe yok olarak iş, önemli bir sosyalizasyon ajanı olur. Birey ilgi ve yetenekleriyle örtüşen bir işe girer. İş, bireyin toplumsal statüsünü belirleyen en temel unsurdur. Bireyler daha çok gelir temin edebilecekleri ve/veya toplum tarafından daha prestijli kabul edilen doktorluk, mühendislik, avukatlık gibi mesleklere yönelmektedirler. Meslekler ve beraberlerinde alınan roller, bireyin kimliğinin temel unsuru olurken tüm yaşam şeklini ve tüm sosyal çevresini etkilemektedir.

AİLE VE TOPLUMSAL CİNSİYET AİLE

Tarih öncesi dönemlerden Yontma Taş (Paleolitik) Çağı'nın başından, Cilalı Taş (Neolitik) Dönemi'ne değin insanlar, besin gereksinimlerini avcılık ve toplayıcılıkla karşılayan küçük topluluklar hâlinde yaşamışlardır. İlk zamanlar aile bilinmiyordu. Ancak insanlar aile kurumunu oluşturduktan sonra bu yapı insan toplulukları için vazgeçilmez olmuştur. Toplumdan topluma aileler büyük çeşitlilik gösterir; ancak aile evrensel bir kurumdur, tüm toplumlarda vardır. Çünkü diğer canlılara göre insan yavrusu en uzun süre bakım ve ilgiye gereksinim duyar, bu gereksinimler ailede karşılanır.

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet, bir canlı türünün üreme yönünden birbirini tamamlayan dişi ve erkek üyelerinin ayırt edici niteliklerini ifade eder. Bunların bir kısmı fenotip (bireyin anatomik yapısındaki dış görünüm özellikleri) diğerleri genotip (görünüm yönünden fark edilemeyecek, ancak bireyin genetik yapısında bulunan) özelliklerdir. Kadınlar ve erkekler arasında söz edilenler dışında pek çok fark olduğu açıktır; ancak bunların büyük bir kısmı doğuştan edinilmez, içinde bulunduğumuz çevrenin kültürüne, beklentilerine göre şekillenir. Toplumsal cinsiyet, belli toplumsal konumlardaki kadın ve erkekler olarak nasıl davranmamız gerektiği yönündeki beklentilerle biçimlendirilen cinsiyet rol modelleridir.

ATAERKİLLİK

• Ataerkillik en yalın biçimde babanın, aile birleşik yapılysa, genişse, en büyük erkeğin otoritesinin üstün kabul edildiği bir aile modeli olarak tanımlanır. Ancak günümüzde kavramın anlamı genişlemiştir. Aiden başlayarak farklı toplumsal çevrelerde, evlilik, boşanma, yönetim gibi farklı kurumlarda karar alma süreçlerinde erkeğin kadına göre daha üstün ve ayrıcalıklı olduğu durumları ifade etmek için kullanılır.

TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI

- Freud'un Toplumsal Cinsiyet Kuramı
- Çocuk gelişimi, kuramcılarca belli dönemlere göre değerlendirilir (Motor gelişim dönemleri, ahlak gelişim evreleri gibi). Beş yaş civarında çocukların cinsel kimlikleri oluşmaktadır. Çocukların yaşamlarını ruhsal yönden sağlıklı geçirebilmeleri için anne ve babalarına (ya da bakıcılarına) güvenmeleri, dönem gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Freud, cinsel kimlik yönünden babayla ilişkileri daha önemli bulur.
- Chodorow'un Toplumsal Cinsiyet Gelişimi Kuramı
- Chodorow çocuğun, bakımını üstlenen annesiyle olan yaşantı ve deneyimlerini çok önemli bulur. Anneyle yakınlık, empati kurma, şefkatli olma gibi önemli nitelikleri geliştirir. Ancak babalar da mutlaka çocuğun bakımına katılmalıdır.
- Bern'in Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı
- Çocukların cinsiyet ayrımcılığı yapmayacak şekilde nasıl yetiştirebileceği konusunda önerilerde bulunmuştur. Annebabalar cinsiyete özgü biyolojik farkların, sadece üremedeki bir farklılık yarattığının bilincinde olmalıdır. Çocuklarla iletişimde buldukları kültürün cinsiyetçi sözcüklerini elemeli, gerektiğinde yorumlamalıdır.
- Connell'in 'Hegamonik Erkeklik' Kavramı
- Hegamonik Erkeklik; erkeğin cinsiyetçi, kendisinin otorite olduğu bir ilişki sistemi beklentisinin aile ve onun bulunduğu çalışma ortamı ve diğer sosyal kurumlara yansıtılmasıdır.
- Coles'un 'Mozaik Erkeklik' Kavramı
- Mozaik erkeklik kavramı, erkeklerin kendi egemen erkeklik standartlarını oluşturmak üzere, hegamonik erkeklik kavramından kendilerine uygun gelen parçaları alarak ve bunları kendi erkeklikleriyle birleştirerek erkeklik kavramını yeniden oluşturmaları sürecidir.

FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

- Feminizm, günümüzde cinsiyetler arasında ayrımcılık yapılmasına karşı çıkan, bu yöndeki olumsuzlukları aşmaya çalışan yaklaşımlar bütünüdür. Bu yaklaşımların ortak paydaları aynıdır. Ancak öncelikli gördükleri konular, sorunların nedenleri ve bunları aşma yöntemleri gibi alanlarda görüş ayrılıkları söz konusudur.
- Liberal Feminizm
- İlk ortaya çıkan, en köklü feminist yaklaşımdır. Akım temsilcileri kadınların İnsan Hakları Bildirisi'nde ifade edilmiş olmasına rağmen o dönemde henüz sahip olmadıkları eğitimde erkeklerle aynı hakları kazanmaları, seçme seçilme hakkı gibi temel insan haklarını kazanmaları için mücadele

etmişlerdir.

- Kültürel Feminizm
- Temsilciler, kadının kendini geliştirmesinin önemi üzerinde durmuşlardır. Sosyalleşme sürecindeki olumsuz cinsiyet aktarımlarını gidermek ve anaerkil topluluk yaşamındaki olumlu öğeleri öne çıkarmak istemişlerdir.
- Marksist ve Sosyalist Feminizm
- Bu yaklaşımda kadının konumunun giderek gelişen kapitalist sistemde kötüleşmesine ve bu sistemde güçlenen ataerkilliğe dikkat çekilmiştir. Çözümün ancak köklü bir dönüşümle mümkün olabileceği kanısındadırlar. Ev içi sorumlulukların nasıl çözülebileceği konusunda görüşler geliştirmişlerdir.
- Varoluşçu Feminizm
- Simone de Beauvoir'ın görüşleri çerçevesinde biçimlenmiştir. Beauvoir'in görüşleri sadece bu yaklaşım için değil, tüm eşitlikçi yaklaşımlar için önemlidir.
- Beauvoir, kadınlara sorunları aşabilmeleri için mutlaka çalışmalarını ve kendilerini sürekli geliştirmelerini önerir.
- Eko Feminizm
- Eko feminist görüş, ataerkil anlayışın kadına olduğu gibi doğaya verdiği ağır zararlar arasında paralellikler kurar. Çevre sorunlarına duyarlı, bu konularla da ilgilenen bir yaklaşımdır. Bu sorunların, kadın perspektifinden ele alınması gerektiği görüşünü savunur. • Aile ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
- Çağdaş toplum ve yaklaşımlarda çok farklı yaşam biçimlerine de hoşgörü gösterilmektedir. Günümüzde de aile hem bireyler hem de toplumlar için önemini korumaktadır. Genişliği ne olursa olsun çağdaş bir aile, her bir üyesine cinsiyet ve yaş gibi özelliklerinden bağımsız olarak değer verilen, üyelerin gereksinimlerinin karşılandığı, sorumlulukların dengeli olarak paylaşıldığı bir ailedir.

AİLE İÇİ İLETİŞİM

Aile içi ilişkiler açısından üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri aile bireyleri arasındaki iletişim ve etkileşimdir. Aile içi iletişim; aile üyelerinin birbirlerine sözel ve sözel olmayan davranışları ile verdikleri tepkileri, mesajları kapsamaktadır. “Ortaklaşa anlamlar” oluşturma süreci olarak aile içi iletişimde etkili bir iletişimin kurulabilmesi, aile bireylerinin özellikle de anne ve babaların sahip olması gereken birtakım iletişim becerilerini gerekli kılmaktadır. İletişim Nedir? İletişim kavramı oldukça geniş kullanım alanına sahip bir kavramsallaştırma değildir. Genel anlamda iletişimin gerçekleşmesi için, iki insan, iki hayvan, iki makine ya da bir insan bir hayvan, bir insan bir makine gibi iki sistem gereklidir. Nitelikleri ne olursa olsun iki sistem arasındaki bilgi-alışverişi iletişim olarak kabul edilmektedir (Dökmen 2011: 38). Söz konusu yaklaşım içindeki bilgi alış-verişi ifadesi iletişim sürecinin iki yönlü bir süreç olduğuna dikkat çekiyor olması bakımından önemlidir. Sibernetikte bir bilgi kaynağından tek yönlü bilgi iletimine “enformasyon”, karşılıklı bilgi alışverişine ise “komünikasyon ya da iletişim” adı verilmektedir. İletişim sürecinin bilgi alışverişi boyutunun biraz daha ötesine geçen bir başka boyutu daha bulunmaktadır ki bu boyut “anlamlandırma boyutu”dur. Paylaşılmak istenen mesaj, bir başkası tarafından alınıp anlamlandırılmadığı sürece iletişimin gerçekleştiğini söylemek güçtür (Acat 2013: 28). İletişim, bu çerçevede içinde bireyler arasında ortak semboller sistemiyle gerçekleştirilen anlam ve bilgi alışverişi olarak tanımlanabilir (Doğan ve Doğan 2011: 89) İletişim Türleri Kişiler arası iletişim en az iki kişi arasında olan bir süreç olmakla birlikte, genel olarak incelendiğinde iletişimin kapsamının çok daha geniş olduğu ve çeşitli iletişim türleri olduğu görülmektedir (Özgüven 2001: 18). Temel iletişim türleri olarak; kişinin kendisi ile iletişimi; kişiler arası iletişim; kitle iletişimi sayılabilir. Kişiler arası iletişim Bir iletişimin kişiler arası sayılabilmesi için gerekli birtakım koşulların varlığı gerekmektedir: Kişiler arası iletişime katılanlar, belirli bir yakınlık içinde (yüz yüze-internet yazışması vs.) olmalıdırlar; etkileşime katılanların arasında tek yönlü değil, iki yönlü karşılıklı mesaj alışverişi içinde olmaları gerekmektedir. Kitle iletişimi Birtakım bilgilerin/sembollerin üretilmesi, geniş insan topluluklarına iletilmesi ve bu insanlar tarafından yorumlanması sürecine “kitle iletişimi” adı verilir. Kitle iletişiminde kaynak ile hedef arasındaki kanallara ise “kitle iletişim araçları” adı verilmektedir (Dökmen 2011: 57). Kitle iletişimi, radyo, gazete, dergi, kitap, televizyon, reklam panoları gibi bir veya birden fazla aracın yardımıyla gerçekleştirilen bir iletişim (tek yönlü) türüdür. Belirli bir mesafedeki kalabalık insan topluluklarına teknolojinin sağladığı araçlar desteğiyle haber, bilgi, enformasyon sağlanmasına yöneliktir (Cangöz 2009: 201). Radyo, gazete, dergi, kitap, sinema, televizyon gibi kitle iletişim araçlarına geleneksel medya adı verilirken, bir bölümü bilgisayarlara özgü işlemleri ve bir bölümü ise iletişim araçlarına özgü yapıları barındıran “melez” ve yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı “ortamlara” yeni medya adı verilmektedir (Cangöz 2009a: 239). Yeni medya, kişilerin sayısal (digital) ağlara bağlanabilme ve bu ağ içerisinde bir veya birden fazla alıcı/kullanıcı ile bilgi ve haber paylaşımında bulunabilmelerine imkân veren geleneksel medyanın aksine tek yönlü enformasyonun değil, çift yönlü iletişimin ortaya çıktığı platformlara karşılık gelmektedir(Cangöz 2009a: 240). Aile içi iletişim Sosyal yaşamın en önemli yapı taşlarından biri olan aile grubu içindeki bireylerin iletişim becerileri ve bu becerilere bağlı olarak oluşan sosyal ortamın niteliği, uyumlu bir aile yaşamı için temel önemdedir. Bu açıdan aile içi iletişim süreçleri içinde yaşanan aksaklıklar, hem aile yapılarını hem de aile grubu içinde yer alan bireylerin diğer toplumsal birimlerle olan etkileşim süreçleri açısından da sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir. Sorunlu aile yapıları makro ölçekli diğer kurumsal problemlerin hem sonucu hem de nedeni haline gelebilmektedir. Aile içi iletişim, açık, empatik, demokratik, kazan-kazan perspektifinde ve değer kültürüne yönelimli olduğu takdirde özgüveni yüksek, uyumlu, yaratıcı ve üretken bireyler yetiştirilmesini sağlamaktadır. Aile içi iletişimde korku kültürü- değerler kültürü Aile içi ilişkilerde “çatışmaların çözümlenebilmesi” için “sevgi”yi temele alan bir iletişim kültürünü geliştirebilmek önem taşımaktadır. Bununla birlikte, içinde yer aldığımız kültürün niteliğine bağlı olarak “sevgi” anlayışlarımız farklılık gösterebilmektedir. Korku kültürü ve değerler kültürü olmak üzere sevgi anlayışlarına bağlı tutumlar iki ayrı kategoride değerlendirilebilir. Korku kültüründe İletişim çıkarlar gereği kurulur, korku kültüründe bireyler birbirini tanıyor ise kimin dediğinin olacağı hiyerarşik olarak belirlenir, tanımayanlarsa kimin “güçlü” olduğuna karar verilmeye kadar bir belirsizlik dönemi yaşanır. Değerler kültüründe ise, iletişim her durumda ortaklaşa anlamların kurulması için bir gereklilik olarak görülür (Cüceloğlu 2002: 170). Eşler Arası İlişki Eşler

arası ilişkiler açısından korku kültüründe aile, “kimin korkutan olduğunun” belirlenmiş olduğu bir iletişim yapısına sahip iken, değerler kültüründe aile “doğru olanın belirlenmesini” ön plana alan bir iletişim stili benimser. Değerler kültüründe “doğru olan” ortaklaşa olarak paylaşılan anlamlar aracılığıyla üretilen değerlere göre belirlenir ve bu değerler aile yaşamının temellerini oluşturur. Korku kültüründe aile, korkan ve korkutulan insanların çatışma meydanı iken, değerler kültüründe aile, yaşamın paylaşılma ortamıdır (Cüceloğlu 2002: 173). Değerler kültürü ile kazan-kazan ilişkisine dayalı bir iletişim stili arasında önemli paralellikler bulunmaktadır. Ailede kadın ve erkeğin oynadıkları roller çerçevesinde, mutlu bir aile yaşamı için gerekli temel ilişki biçimi bu anlamda kazan-kazan ilişkisidir. Evlilik ilişkisi tarafların ortaklaşa kararlar almasının önem taşıdığı bir etkileşim ve iletişim ortamını gerektirir (Telman ve Ünsal 2009: 196). Anne-Baba ve Çocuk İlişkisi Çocuğun kişiliğinin yapılanması ve gelişimi önce ailede başlar. Çocuk doğruyu yanlış, toplumun değer yargılarına ve niteliklerine uygun bir birey olmayı aile ve çevresinden öğrenir. Aile disiplini üzerinde yapılan çalışmalar, ailelerin davranışlarının üç temel kategoriden birine girdiğini göstermektedir: Otoriter, demokratik ve serbest tip. Bu gruplar içinde çocuğun gelişimi açısından en sağlıklı sonuçları doğuran demokratik tarz olduğuna ilişkin veriler bulunmaktadır (Telman ve Ünsal 2009: 208). Kendi aralarında ve çevreleriyle uyumlu anne babaların çocukları, kendilerine sağlanan destek ve önderlik sayesinde giderek kendi benliklerini geliştirir, bütünlleştirir ve özerk varlıklar olarak yetişkin yaşama ulaşırlar. Çocuğun “benlik” kavramı ailenin ona yönelttiği tutumların bir yansıması olarak gelişim göstermektedir. Bebeğin gereksinimlerinin anne tarafından karşılanma biçimi sosyal gelişimi önemli ölçüde etkiler. Bir insanın kendisine güvenmesi çocukluk yıllarında çevresine duyduğu güvenle başlar. Çevreye güven duyma ile kendine güven duyma olguları birbirinden farklı olgular değildir. Anne-çocuk ilişkisi Çocuk İlk sosyal teması anneye kurar. Bebeğin gereksinimlerinin anne tarafından karşılanma biçimi onun sosyal gelişimini önemli ölçüde etkiler. Bebeğin gereksinimlerine annenin yerinde ve zamanında yönelebilmesi, onun sıkıntılarını giderebilmesi, bebeğin annenin sıcaklığını hissedebilmesi, anneye bebek arasında kurulan güvenin temelini oluşturur. Baba-çocuk ilişkisi Genellikle babaların çocuklarıyla anne ile karşılaştırıldığında daha az vakit geçirdikleri görülmektedir. Bununla birlikte baba çocuk ilişkisinde, geçirilen süreden çok bu sürenin nasıl geçirildiği önem taşımaktadır. Etkileşimin kalitesi süreden daha önemlidir. Kardeşler-arası ilişkiler Kardeşler arasındaki iletişimin nasıl olacağını belirlemede ebeveynlerin davranış ve tavırları büyük ölçüde etkilidir. Bu konuda olumlu ilişkiler geliştirilebilirse, kardeşler arası iletişimin de doğru biçimde gelişebileceği düşünülmektedir. Geleneksel aile yapısındaki gibi, engelleyici ve cezalandırıcı kararların uygulanmasının babaya bırakıldığı aile yapılarında babalar, çoğu kez çocuklarıyla yakın ve sıcak ilişki kurmaktan alıkonulmuş olmaktadır. Bu durumda çocuk babasıyla doğal ve dengeli bir ilişki kuramamakta ve babanın otoriter yapısı, çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesine destek oluşturmaktan çok engel oluşturur hale gelmektedir. Ergenlikte anne-baba çocuk ilişkisi Gençlerin talepleri kayıtsız şartsız ne kabul edilmeli ne de reddedilmelidir. Demokratik iletişim tipine uygun bir biçimde önce dinlenmeli ve anlaşılmaya çalışılmalı ve ardından onun özgüvenini geliştirebilecek bir diyalog ortamı içinde ortaklaşa kararlar alınmasına yönelik bir tavır benimsenmelidir. Ailede yaşlılarla ilişkiler Ailede özgüvene sahip bir çocuk yetiştirilmesi ne ölçüde önemli ise, biyo-psiko-sosyal açılardan kendilerini güçsüz, otoritelerini yitirmiş hisseden yaşlılara özgüven sağlayacak bir iletişim stiline, tutum ve davranışların geliştirilmiş olması da bir o kadar önem taşımaktadır. Ailede akrabalarla ilişkiler Ailenin oluşumu evlilikle başlar ve evlilik iki akrabalık grubunun birleşmesi olarak değerlendirilir. Aile ve akrabalık toplumun ilk örgütlenme türüdür ve günümüzde de önemini korumaya devam etmektedir (Önal 1990 95). Akrabalarla olan ilişkilerin, sosyokültürel yapıdaki simgesel paylaşımlar çerçevesinde aile ilişkileri açısından önemli rolü bulunmaktadır. Nişan, evlilik, düğün, doğum, mevlit, sünnet gibi önemli günlerde bir araya gelen akrabaların, ailenin kimliğinin oluşumu ve aile bireylerinin özgüven duygusu açısından önemli fonksiyonları vardır(Sayın 1990: 144). Bireyi soyutlayan bir toplum içinde akrabalık bağları, kişilerin bir iletişim şebekesi ağına (network) dâhil olmaları evlilikle birlikte de bu ağın genişlemesi anlamına gelmektedir. Böylece bireyler bir kimlik kazanmakta ve özellikle kriz ve gereksinme durumlarında bu ağlar sosyal dayanışma amacıyla harekete geçebilmektedir (Sayın 199 144-145).

TOPLUMSAL KURUMLAR VE TOPLUMSAL KURUMLARIN İLİŞKİLERİ

Gündelik yaşamda birçok yerde karşılaştığımız kurum sosyolojik düzlemde farklı anlamlara işaret etmektedir. Kurumlar toplum içinde yaşayan bireylerin fiziki, sosyal, psikolojik ve biyolojik ihtiyaçlarını gidermek amacı ile oluşmuş kurallar bütünüdür. Toplumların fizyolojik, sosyal, kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarının tatmini için ve yine ait olduğu toplumlar tarafından kurulmuş, oluşturulmuş, örgütlenmiş kurallar ve normlar bütününden oluşan kurumlar birbirleri ile karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmaktadır.

AİLE VE TOPLUMSAL KURUMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Kurumların her biri bir diğer kurum ile eşgüdüm halinde bulunmaktadır. Kurumlar değer yüklüdürler yani ait oldukları toplumun kültüründen etkilenmektedirler. Bu nedenle kurumlar hızlı bir değişim içinde bulunmazlar yavaş yavaş değişirler. Örneğin ekonomi kurumundaki bir bozulma başta aile olmak üzere birçok kurumu etkiler ve değiştirir. Fakat bu değişim kurumların değer yüklü olması nedeni ile yavaş olur. Kurumların toplum içinde belli amaçları ve işlevleri vardır. Kurumlar toplum içinde bireye ait olduğu kültürün değerlerini kazanmasını sağlar. Birey yaşadığı toplum içerisinde her gün yeni bir davranış kalıbı keşfetmez. Nerede nasıl davranacağı önceden kurumlar tarafından oluşturulmuş ve bireylere yine diğer kurumlar vasıtasıyla aktarılmıştır. Örneğin aile kurmak isteyen bir birey hangi ritüelleri yapması gerektiğini kurumlar sayesinde bilir. Kız isteme, nişan ve evlilik ya da akrabalık ilişkileri hepsi yardımcı alt kurumlardır. Hayatımızı kolaylaştıran kurumlar bazı durumlarda bireyi toplum içerisinde zorlar. Buna kurumların olumsuz işlevleri adı verilir. Kurumlar kolay kolay değişmezler ve değer yüklüdürler fakat zaman içerisinde toplum değiştikçe kurumların bazı noktalarda işlevleri azalabilir bu durumda yeniliklere açık bireylerin önünde engel olabilir ya da bu bireyleri sapan ya da uyumsuz olarak damgalanmasına neden olabilir. Kurumların bu değer yüklü oluşları zaman içerisinde toplumun değişmesi ve o topluma ait olan bireylerin değişmesi sonucunda bazı normları işlevsizleşir. Örneğin modern öncesi toplumlarda aile birçok konuda karar verici bir kurumdur. Bir kişinin nasıl davranacağını aile de yaşlılar belirlerdi. Ve birey ait olduğu topluluk içinde yanlış bir davranış yaptığında aile büyüklerinin o kişiyi geleneklere göre cezalandırma hakkı vardı. Fakat günümüzde aile kurumu işlevlerini farklı diğer kurumlara devretti. Örneğin artık bu tür cezalar hukuk kurumunu ilgilendirmektedir. Aile, din, eğitim, sağlık, ekonomi, siyaset ve medya gibi kurumlar temel kurumlar arasında yer almaktadır. Bunun dışında daha birçok kurumdan bahsedilebilir. Fakat tüm bu kurumlar kendi aralarında etkileşim halindedirler. Ve doğası gereği aile kurumu diğer bütün kurumlar ile en fazla etkileşim halinde bulunan bir kurumdur. Biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir kurum olan aile toplumun en önemli kurumları arasındadır. Aile kurumu modernlik öncesi diye adlandırdığımız sanayi inkılabından önce ve modern sonrası sanayi toplumlarında birçok farklılıkları içerisinde barındırır. Aile kurumu sanayi öncesi dönemde eğitim, ekonomi, din, hukuk ve siyaset gibi birçok kurumu bünyesinde taşımaktaydı. Geçim ekonomisi genelde tarımdı. Aile de söz sahibi büyükler yani yaşlılardı. Çünkü yaşlılar hem dini ihtiyaçları hem sosyalleşmeyi hem de otoriteyi karşılamaktaydı. Modern toplumlarda aile yine birçok görevi yerine getirmekle birlikte artık birçok fonksiyonunu diğer kurumlara devretti. Ve bu nedenle aile, kurumlar arası etkileşimde merkezi bir konuma sahip oldu. Aile ve Eğitim Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve bireylerde istendik davranışlar oluşmasını sağlayan eğitim kurumu ile aile kurumu arasında yakın bir etkileşim vardır. Ailenin ait olduğu kültürel ve ekonomik sermaye çocuklarının nasıl yetişeceğini büyük ölçüde etkilemektedir. Sosyologlar eğitimde bireyin başarısının büyük ölçüde ailesinden kaynaklandığını ifade etmektedirler. Örneğin bir birey ne kadar zeki olursa olsun eğer ailesi o bireyi desteklemiyorsa eğitim almasını istemiyorsa birey gelişemeyecektir. Türkiye’de özellikle kız çocuklarının okula gönderilmemesi ile ilgili olarak birçok kampanya yapılması olumlu sonuçlar vermiş ve eskiye oranla günümüzde birçok kız çocuğu okuma şansına kavuşmuştur. Eğitim ve aile karşılıklı olarak birbirlerini destekleyen kurumlardır. Eğitim sayesinde aile gelişmekte aile kültürel ve ekonomik olarak geliştikçe eğitim kurumunu desteklemektedir. Aile ve Din Tanrı ile ilişki kurma gereksinimi karşılayan dini kurumlar kişinin davranış örüntülerinin doğruluk veya yanlışlığına işaret eder moral ve etik sistemleri içerir. Dua ve dini törenler, din adamı topluluk ilişkisi, din kurumunun alt sistemlerini oluşturur. Doğası gereği toplumsal değerlerin üretilmesi ve

korunması işlevini üstlenen din ve aile kurumu benzer bir kutsiyet ile çevrilidir. Çoğu kültürde aileye kutsallık atfedilmiştir. Aile kurumu, din kurumu açısından iki temel özelliğinden dolayı çok önemlidir. Birincisi ailenin toplumsal düzenin sağlanmasındaki temel işlevinin din kurumunun yönelimleri ile örtüşmesi, ikincisi de din kurumunun toplumun en uç noktalarına kadar uzanabilmesinin aile ile mümkün olmasıdır. Ailenin görevleri arasında yer alan dinî değerlerin çocuklara aktarılması aile içinde her çocuğun ihtiyaç duyduğu öğelerdir. Aile, Siyaset ve Hukuk Yönetimi elde etme, kullanma ve katılma anlamına gelen siyaset kurumu aile bireylerinin siyasal sosyalleşmelerinde oldukça önemlidir. Ailede bireyler birbirleri ile doğrudan veya dolaylı bir şekilde siyasal etkileşimlerde bulunurlar. Toplumsal hayatı düzene sokmayı sağlayan ve var olan düzeni sürdürmeye çalışan siyaset ve hukuk kurumu aile içi ilişkileri de düzenlemektedir. Yasalar tarafından aile bireyleri güvence altına alınarak toplumsal huzur, barış ve adalet sağlanmaktadır. Devlet, günümüzde aile bireylerinin haklarını korumakta ve güvence altına almaktadır. Aile kurumunun devamlılığı ve güvenliği çıkarılan yasalar ile güvence altına alınmaktadır. Kadına ya da çocuğa karşı şiddet gibi ya da boşanma gibi durumlarda yasalar tarafların hukuki anlamda maddi ve manevi olarak en az zarar göreceği şekillerde düzenlenmektedir. Ailenin korunması ve sağlıklı olarak sürdürülmesi hukuk ve siyaset kurumu ile garanti altına alınmaktadır. Örneğin yaşlı nüfusu giderek artan birçok ülke genç nüfusunu arttırmaya yönelik sosyal politikalara destek vermektedir. Aile ve Sağlık Toplumda bireyler, hastalandıklarında iyileşmelerine, sağlıklı iken de bunu koruyup geliştirmelerine yardımcı olacak bir kuruma ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçlarını giderecek işlevlere sahip kurum sağlık kurumudur. Sağlık ve hastalığın algılanması her toplumun kültürünün bir parçasıdır. Toplumun hastalık hakkındaki değer yargıları vaziyet alış ve inançları, kültürün özelliklerini yansıtır. Sağlık tıptan ziyade doğrudan toplumun bir ürünü olmaktadır. Ailelerin sağlıklarını nasıl koruyacakları ve sağlık hizmetlerinden nasıl faydalanabilecekleri konusunda bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri sağlık kurumunun önemli işlevlerinden biridir. Sağlık kurumları ailelere sağlık eğitimi vererek bu işlevi yerine getirmeye çalışırlar. Aile ve Ekonomi Sınırsız insan ihtiyaçlarını sınırlı kaynaklarla karşılamaya çalışan ekonomi kurumu ile aile kurumu arasında diğer kurumlardan bir derece daha fazla bir etkileşim söz konusudur. Aileler ekonomi kurumu sayesinde temel gereksinimlerini sağlayarak yaşamlarını belirli bir seviyede sürdürmektedirler. Değişen ekonomik koşullarla birlikte aile yaşamı da değişmektedir. Geçmişte daha çok üretici olan aile günümüzde tüketici konumuna gelmiştir. Tüketim toplumunun hâkim olduğu günümüzde geçmişe nazaran ailelerin üretme fonksiyonları azalarak tüketici durumuna indirgenmişlerdir. Aile ve Medya Medya, başta gençleri ve aile içi ilişkileri, rolleri oldukça değiştirmektedir. Özellikle bilinçli kullanılmayan medya aile bireyleri açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmekte, gençlerin yanlış sosyalleşmelerine neden olabilmektedir. Ayrıca aile içi rollerin değişmesinde medya etkili olmaktadır. Özellikle genç bireyler medyada yer alan kişiler ile özdeşim kurmakta ve birçok yanlış davranışı medyadan öğrenebilmektedir. Örneğin televizyon dizileri ya da filmlerden kaynaklanan birçok şiddet davranışı ya da eşitsizliğe dayalı kadın erkek ilişkileri bireyler tarafından doğru olarak kabul edilmektedir. Bu durum da gelecek kuşakların aile içi ilişkilerinde büyük problemlere yol açabilmektedir.

GİRİŞ

Aile içi şiddet; toplumsal cinsiyet, şiddet kültürü, sosyal politikalar ve kanuni düzenlemeler ekseninde ele alınmayı gerektiren karmaşık ve köklü bir sosyal problem olarak değerlendirilmeyi gerektirmektedir. Bu bölümde aile içi şiddetin tanımı, biçimleri, aile içi şiddete ilişkin sosyolojik yaklaşımlar ve aile içi şiddete karşı yapılan ulusal ve uluslararası düzenlemeler ele alınmaktadır. Aile İçi Şiddetin Görünümleri Aile içi şiddet; aile üyelerinin birbirlerine yönelik her tür zarar verici davranışları olarak ifade edilebilir. Aile içi şiddet, fiziksel, cinsel, duygusal, sözel ve ekonomik şiddet olarak incelenmektedir. Fiziksel şiddet, bedene zarar vermeye yönelik eylemlerdir. Cinsel şiddet tecavüz, cinsel ilişkiye zorlama, ensest gibi kişiyi istemediği hâlde cinselliğe yönelten çeşitli davranışlardır. Sözel şiddet, aşağılayan, küçük düşüren, tehdit eden ifadeler kullanmaktır. Duygusal şiddet ilgisiz ve sevgisiz davranma, ihmal ve istismar edici davranma, çocukların gelişimlerine destek olmama ya da doğrudan engelleme, aile bireylerini tanıdıklarıyla görüştürmeme gibi baskı ve şiddet biçimleridir. Ekonomik şiddet, parasını elinden alma, geçimine maddi destek sunmayarak engel olma, çalışmasını engelleme ya da zorla çalıştırma gibi eylemlerdir. Aile İçi Şiddete İlişkin Açıklamalar Yapısalcılığa göre aile; içinde kadın, erkek ve çocuk statülerinin ve bu statülere bağlı rollerin işlevsel olarak bütünleştiği ve dengede tuttuğu bir alt sistemdir ve genel toplum sistemiyle işlevsel olarak bütünleşmiştir. Bu uyum kadının eş ve anne olarak, erkeğin eş ve baba olarak ve çocukların evlat olarak beklenen rollerini yerine getirmeleri sayesinde sağlanmaktadır. Parsons'a göre ailede kadının rolü özen gösterme, besleyip bakma ve aileyi bir arada tutma gibi aile içi ilişkilere yöneliktir. Erkeğin rolü ise başarı, hedefe ulaşma ve ailenin "ekmeğini kazanma" temelinde aile dışındaki kazanımlara odaklıdır. Rollerin bu şekilde dağıtılmış olması ise çocuk yapma kapasitesinin kadına ait olması şeklindeki biyolojik indirgemeci açıklamayla temellendirilir. Parsons'ın açıkladığı şekliyle aile içindeki cinsiyet temelli rol dağılımı erkeğin saldırgan tavırlarını pekiştirmekte, bu da kısmen erkeğin eşine yönelik şiddet eğilimlerini destekleyen bir yapı ortaya koymaktadır. Çatışmacı yaklaşımlar, toplumun genelindeki ve aile içindeki güç ilişkilerine ve bu güç ilişkilerindeki asimetrinin baskı ve şiddete dönüşme biçimlerine odaklanmıştı. Ekonomik durum, kültürel değerler, ataerkillik gibi toplumun geneline hâkim olan koşullar aile içinde de kendini göstermekte, çatışmalara yol açmaktadır. Kadınların ikincil konumuyla ilgili olarak kapitalist sistemden ataerkil değerlere kadar çeşitli açıklamalar sunan feminist teoriler ise kadının toplum içindeki aşağı statüsünü ve toplumsal cinsiyet bazında örgütlenen eşitsiz güç ilişkilerini başka birçok sorunun yanı sıra aile içi şiddetin de temel nedeni olarak açıklamaktadır. Liberal feminizm politik, sosyal, kanuni ve ekonomik bağlamdaki eşitsizliğin sosyalizasyonla sağlanan eşitsizliği desteklediğine ve aile içinde bütün bu yapısal unsurlar tarafından desteklenmeyen kadınlar, çocuklar gibi güçsüzlerin şiddete uğramalarının kolaylaştırıldığına işaret etmektedir. Radikal feminizm, ataerkilliğin kadınların baskı altında olmasının temelinde yatan neden olduğunu savunur. Marksist feminizm, kadınların baskı altında oluşunu kapitalist toplumlardaki ikincil statülerine bağlar. Diğer bir ifadeyle kapitalist üretim tarzı sürekli olarak kadınların zararına olan sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üretir; çünkü kadınlar egemen sınıf içinde değil işçi sınıfı içerisinde yer alan meslekler edinebilmektedirler. Sosyalist feminizm, radikal ve Marksist perspektifleri birleştirerek kadınların baskı altında olmalarını birbiriyle bağlantılı ataerkillik ve sınıf temelli eşitsizlikler temelinde açıklamaktadır. James W. Messerschmidt bu baskın toplumsal erkek rolünü "hegemonik erkeklik" olarak tanımlar. Hegemonik erkek, güç kullanan, üstün konumda olan, hedeflerine ulaşmak için saldırganlaşan bir kimlik kategorisidir. Egemen erkek rolü; suçu, bir kendini var etme, inşa etme aracı olarak kullanmaktadır. Futbol fanatizmi, kadına yönelik şiddet, çocuğa yönelik şiddet gibi yıkıcı eylemler bunun örnekleridir. 1980'lerin sonlarıyla birlikte çocuk istismarının tüm biçimleriyle ilgili çocukların özgürleştirilmesi düşüncesine dayanan radikal bir perspektif ön plana çıkmıştır. Çocuk hakları temelli bu perspektif, sorunun odak noktasına ailede çocuğun gereksinim duyduğu ilgi, bakım ve desteği görmemesi yerine çocukların ailelerine fazla bağımlı kılınmasını koymaktadır. Çocuk hakları ya da çocuk özgürleşmesi perspektifi, çocuk statüsünün baskı altına alınmış olduğu düşüncesine dayanmaktadır ve çocukların bu baskıdan kurtarılması amacıyla yaşayacakları yeri seçme, oy kullanma ve yetişkinlerle aynı finansal statüye sahip olma gibi çeşitli haklarının olması gerektiğini savunmaktadır. Aile İçi Şiddetin Yaygınlığı Araştırmalar kadınların %70'inin fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldığını göstermiştir. 15-44 yaş aralığındaki kadınlara yönelik şiddet; kanser, trafik kazaları, sıtma ve savaşların tamamının neden olduğu ölüm ve sakatlıklardan daha fazla ölüm ve

sakatlığa neden olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 21 ülkeyi kapsayan araştırması, cinsel şiddetin yaygınlığını gösteren önemli veriler sunmuştur. Araştırmaya katılan kadınların en az %7'si (ülkeye göre bu oran %36'ya yükselebilmektedir) ve erkeklerin %3'ü (%29'a yükselebilmektedir) çocukluklarında cinsel istismara uğramıştır. Kadınların %14 ila %56'sı, erkeklerin ise en çok %25'i istismarcının bir akrabası ya da üvey babası olduğunu bildirmiştir. Kız çocuklarının en çok erkek aile bireyleri tarafından istismar edildiği belirtilmektedir. Türkiye'de çocuğa yönelik şiddetin yaygınlığı endişe verici düzeydedir. Araştırmalar çocuğa yönelik fiziksel şiddetin yaygın bir biçimde cezalandırma aracı olarak kullanıldığını ve meşru görüldüğünü göstermektedir. Dövmek %21,1 oranında anneler, %12,5 oranında babalar tarafından; tokat atmak ise %29,7 oranında anneler, %21 oranında babalar tarafından kullanılan cezalandırma şeklidir. Dünya Sağlık Örgütü, yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde yaşlıların %4 ila %6 arasında değişen bir oranda ev içinde kötü muameleye maruz kaldığının altını çizmektedir. Türkiye'de yaşlı istismarı konusundaki araştırmalar sınırlıdır. Ancak 1996 yılında yapılan bir çalışmada, huzurevinde kalan yaşlıların dörtte birinin tokatlanmak, dövülmek gibi fiziksel istismar biçimlerine maruz kaldığı ve bu davranışta bulunanların neredeyse tamamının akrabaları olduğu belirlenmiştir. Aile İçi Şiddete İlişkin Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler Uluslararası hukukta atılan önemli adımlardan biri Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'dir (CEDAW). Birleşmiş Milletler tarafından 1979 yılında kabul edilen sözleşme, kadınların insan hakları bildirisi olarak da bilinmektedir. Türkiye'de 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. 1995 yılında 189 ülkenin katılımıyla düzenlenen Dördüncü Kadın Konferansı'nda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nda kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda tam ve eşit katılımlarının sağlanmasının önündeki 12 sorun alanından biri kadınlara yönelik her türlü şiddet olarak belirlenmiştir. Aile içi şiddetle mücadele konusundaki en önemli belgelerden biri olan Avrupa Konseyi tarafından Kadına Karşı ve Aile İçi Şiddeti Önleme ve Bununla Mücadeleye İlişkin Konvansiyon (İstanbul Konvansiyonu) ilk olarak Türkiye tarafından 2011 yılında kabul edilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilmiş, Türkiye'de ise 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, çocuğun refahına, gelişimine, sağlığına, onurlu bir yaşam sürmesine, özgürlüğüne, vatandaşlık haklarına, eşitlik ilkelerine aykırı olan tüm uygulamaların önüne geçilmesi için taraf devletlerin alması gereken önlemleri bildirmektedir. Pekin Deklarasyonu'nun ulusal düzeydeki etkilerinden biri 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun olmuştur. Bu yasa 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasa'nın adı ailenin korunması olarak geçse de esas olarak kadının şiddetten korunmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Aile içinde şiddet uygulayan kişi "kusurlu eş" olarak tanımlanarak evden uzaklaştırma, muayene ve tedavi, silahı varsa zabıtaya teslim etme, tedbir nafakası verme gibi çeşitli tedbir kararlarına tabi olmuştur. 2012 yılında 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlükten kaldırılarak yerine 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Çocuk Koruma Kanunu, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin ulusal dayanağı olarak 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun'da kötü muameleye maruz kalan çocukların hangi yollarla ve hangi kurumlar aracılığıyla korunacağına yer verilmiştir. Ancak kanunun odak noktası çocuk haklarının korunması ve özellikle çocukların aile içi şiddetten uzak tutulmasından çok, bir hak ihlali ortaya çıktığında hangi müdahalelerde bulunulacağıdır. Çocuk Koruma Kanunu'nda önleme ve erken uyarı sistemlerine yeterince yer verilmemiş olduğu belirtilmektedir.

Eski bir aile fotoğrafına baktığımızda veya bir seyahatnameyi okuduğumuzda birçok şeyin günümüzden farklı olduğunu görürüz. Aynı zamanda geleceğinde şimdiden farklı olacağını biliriz. Bu durum bize değişimin olduğunu ve kaçınılmaz olduğunu hatırlatır. Toplumsal değişme, önceki durumdan farklılaşma olarak ifade edilmektedir. Bu ifadede görüleceği gibi, değişme olumlu veya olumsuz, pozitif veya negatif, iyi veya kötü gibi belirli bir yönü belirtmeyen bir kavramdır. Toplumda gözlenen farklılaşmanın olumlu yönde algılanması ilerleme, gelişme olarak ifade edilirken, olumsuz yönde algılanması ise gerileme olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda toplumsal değişme, toplumun yapısında izlenebilen ve gözlenebilen bir durumu ifade eder. Aile kurumu toplumsal koşullar çerçevesinde toplumun genel ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde değişime uğramıştır. Bu kapsamda farklı gelişme dönemlerinde aile kurumu gerek oluşumu, gerekse toplumda yerine getirdiği işlevleri itibarıyla farklılaşmalar göstermiştir. Toplumsal kurumlardan biri olan ailenin değişmesi hem olumlu, hem de olumsuz boyutlar taşımaktadır. Örneğin, modernleşmeyle beraber cinsiyet rollerine ilişkin olarak ortaya çıkan farklılaşmaya paralel kadın erkek ilişkilerinde eşitlikçi anlayışın artması ilerleme olarak görülürken, ailenin üretim özelliğinin zamanla ortadan kalkması ve tüketim özelliğinin artması olumsuzluk olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda ailenin değişmesi birçok boyutu içeren ve farklı özellikleri kapsayan çok boyutlu bir süreçtir. Aile tarih içinde çeşitli boyutları ile önemli değişimler yaşamış ve bu değişimde birayları bir arada tutan değerler sistemi, kurumun işleyişini belirleyen ilişkiler sisteminin oluşturduğu örgütsel yapısı, grubun somut birlikteliğini teşkil eden üye sayısı ve varlığını sürdürmesini sağlayan üretim sürecindeki yeri gibi birçok unsur yer almıştır. Fındıkoğlu, ailedeki değişimi ifade ederken toplumsal değişme esasında evrimsel bir bakış açısı ortaya koymuştur. Burada ilk aile biçimi siyasi ve ailevi müesseseleri kendinde toplayan klan olmuştur. Klan yapıcı bir değişmeye uğrar uğramaz, içindeki toplumsal kurumlarda da durumlarını değiştirmek mecburiyetinde kalmışlardır. Başlangıçta toprağa bağlı olmayan klan, toprağa yerleşip köy hâlini alınca bir yandan totem dini yerini atalar dinine bırakır, öte yandan aynı toteme tapma esasına dayanan klan hısımlığının yerini, sayısı klanınkinden daha az fertlerin oluşturacağı hısımlığa geçer. Bunun temelinde aynı toprak parçası üzerinde beraberce çalışma yatar. İşte o zaman bugünkü hısımlığın esas olan kan beraberliği değer kazanmıştır. Toplumların evrimi ile ailenin evrimi arasında tersine bir orandan söz edilebilir. Siyasi topluluklar büyüdükçe ve kuvvetlendikçe aile daralmış, küçülmüş, yetkilerinin büyük bir kısmını siyasi topluluğa bırakmıştır. Bu suretle ilkel topluluklarda hemen bütün topluluk kadar geniş olan aile, modern toplumlarda onun küçük bir parçası, karı-koca ve çocuklardan ibaret en küçük birim hâlini almıştır. 1.Totem ailesi, 2.Ana tarafından aile 3.Baba tarafından aile 4. Ataerkil aile 5.Babalık ailesi 6.Modern aile Ailede Değişimi Sağlayan Faktörler Ailedeki değişimi sağlayan faktörlerin neler olduğu aşağıda değerlendirilmiştir. Bu faktörler hem ailedeki değişimin nedeni hem de sonucu olarak görülmelidir. Hukuksal Alandaki Düzenlemeler Ailenin hukuki şekli evlenmedir. Eski Çağ toplumlarından beri evlenme, belirli usullerle ortaya konulan, aile kurmak üzere başvuru olan yoldur. Evlenme olmadan da aile kurmak mümkün olabilir. Ancak bu iki tür aile arasında evlilik ile kurulmuş olan toplum düzenine, ahlaki anlayışa ve aile geleneklerine en uygun olanıdır. Modernleşme süreci içinde olan ülkelerde beslenme ve sağlık koşullarındaki gelişmelere bağlı olarak yaşam süresinin artması söz konusudur. Modern toplumlarda yaşam süresinin uzaması, ölüm oranlarının azalması ve doğum oranlarının düşmesi sonucunda genel nüfus içinde yaşlı nüfusun arttığı görülmektedir. Toplumun hızla yaşlanmasını önlemeye yönelik olarak ailenin teşviki, doğum oranlarının ve çocuk sayısının artırılmasını sağlayacak tedbirler ortaya konulmakta ve aile kurmayı teşvik edici politikalar uygulanmaktadır. Üretim İlişkilerindeki Farklılaşmalar Modernleşme ile birlikte aile üretimi, temel üretim biçimi olma özelliğini kaybetmiştir. Yaşanan ekonomik küreselleşme koşulları ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, dünyada iş görme anlayışlarının kökten değişmesine neden olmuştur. Kentleşme ve istihdamın hizmet sektörü lehine gelişmesi sosyoekonomik yapı ile aile tipi değişimi arasındaki korelasyonu ortaya koyan bir bakış açısı ile değerlendirme yapılmasını gerekli kılabılır. Bu değişimin sonucu olarak sanayi toplumunda geniş aile tipine yer yoktur. Dinin Etkisi Dinin aile kurumu üzerindeki etkisini, sosyokültürel yapı üzerindeki etkisi ve toplumsal yaşantıda değişen zamana göre farklılaşan etkisi olarak ortaya koymak mümkündür. Burada birinci şekilde izah edilen etkisi dinin veya bir mezhebin sosyo kültürel, hukuki yapıyı şekillendirmede ve kültürel kodların oluşmasındaki temel etkisinden kaynaklanmaktadır. Ortaya konulan ikinci etki ise, seküler bir toplumda dinî kuralların algılanmasında ortaya çıkan farklılaşmalara bağlıdır Ailenin Fonksiyonlarındaki

Değişmeler Geleneksel olarak ailenin üç temel fonksiyonu üzerinde durulmaktadır. Bu fonksiyonlardan birincisini cinsel yaşamın düzenlenmesi ve neslin devamının sağlanması oluşturmaktadır. Ailenin ikinci temel fonksiyonu da çocuklara toplumun değer ve normlarını öğretmek onların sosyalleşmesini sağlamaktır. Aileye ilişkin olarak ortaya konulan üçüncü temel fonksiyon ise ekonomik fonksiyondur. Bu fonksiyon da aile üyeleri arasındaki ekonomik destek sağlanması işlevidir. Evlilik Kurumunda Ortaya Çıkan Değişmeler Toplumsal yapı davranış örüntülerinden oluşmaktadır. Her toplumda da olası eş adaylarının kabul edilebilir olup olmadığını belirleyen açık veya belirtilmemiş kurallar söz konusudur. Bu kurallar basit anlamda eşin seçilebileceği grubun belirlenmesini ifade edebilir. Encest tabusu hemen hemen bütün toplumlarda yaygın olan, kültürel olarak belirlenmiş, bazı akrabalar arasında cinsel ilişkiyi yasaklayan toplumsal bir normdur. Bu durum Türkiye’de çekirdek ailenin dışındakilerle evlenme zorunluluğunun olması anlamına gelmektedir.

Türk toplumu için aile eskiden beri çok önem verilen bir toplumsal kurumdur. İbrahim Kafesoğlu’na göre eski Türk toplumunun dayandığı iki temel birlik aile ve ordudur.

TÜRKİYE’DE AİLE YAPISININ DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ

Türkiye’de aile yapısı hukuki düzenlemeler, üretim şekli, iç ve dış göç, kentleşme, sanayileşme ve küreselleşme süreçlerinden etkilenecek şekilde değişmekte ve dönüşmektedir. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun Türk aile yapısında büyük dönüşümlere yol açmıştır. Tarım alanındaki modernleşme, özellikle 1961’den sonraki düzenli makineleşmeyle birleşen köy ekonomisinin bölgesel ve ulusal pazarlara açılmasıyla hızlı bir köyden kente göç ve kentleşme süreci başlamıştır. Bu hızdaki bir iç göç hareketine hazırlıklı olmayan kentlerde çarpık kentleşmenin bir sonucu olarak gecekondulaşma olgusu ortaya çıkmıştır. 1960’lı yıllardan itibaren sanayileşme olgusu bir taraftan geniş aileden çekirdek aileye doğru dönüşümü sağlarken, diğer taraftan aile içi demokratikleşmeyi etkilemiştir. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren küreselleşme olgusu aileyi bir üretim birimi olmaktan çıkarıp bir tüketim birimi haline getirmeye çalışmakta, medya vasıtasıyla da temel değer ve duygulardan arındırarak, ticari bir meta, bir sözleşme haline getirmektedir.

AİLE SINIFLAMALARI

Ailenin Büyüklüğü Dikkate Alınarak Yapılan Aile Sınıflaması Serim Timur 1968 yılında tüm Türkiye’yi temsil edecek nitelikte bir örneklem üzerinde yaptığı araştırmada Türkiye’de ataerkil geniş aile, geçici geniş aile, çekirdek aile ve parçalanmış aile olmak üzere dört tip aile tespit etmiştir. Timur’a göre 1970’li yıllar itibarıyla Türkiye’deki ailelerin %60’ı çekirdek aile, % 19’u ataerkil geniş aile, % 13’ü geçici geniş aile ve % 8’i de parçalanmış ailedir. Yerleşim Yerleri Dikkate Alınarak Yapılan Aile Sınıflaması Yerleşim yerlerini dikkate alarak Türkiye’deki aileleri; kırsal aile, kentsel aile, kasaba ailesi ve gecekondu ailesi olarak sınıflandırmak mümkündür. Kırsal Aile: İ. Yasa’ya göre kırsal ailede tarım işletmesi bütün aile üyeleri için ortaklaşa bir iş gücü alanıdır. Köy kültürü kente göre daha homojendir ve daha az farklılaşmıştır. Köy ailesi gelenek göreneklerine, doğal olayların etkilerine, iş gücü biçiminin gereklerine daha sıkı bağlı kalmaktadır. Ailedeki yapı ve ilişkiler yönünden köy ailesi ataerkil aile tipinin belirgin özelliği olan baba yetkisine dayanır. Evlenme yaşı daha küçüktür. Eşler arasında büyük bir yaş farkı yoktur. Ailede çözülme de azdır. Kentsel Aile İ. Yasa’ya göre kentte hâkim olan aile tipi ana baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile şeklindedir. Ailede belli bir düzeyde işbirliği olmakla birlikte, çoğunluk akrabalık ilişkilerinden uzak kalmıştır. Eşler arasında eşitlik ilişkileri artmış, çağdaş değerler daha kolaylıkla benimsenir olmuş; aile gittikçe bağımsızlaşan bir kuruma dönüşmeye başlamıştır. Doğurganlık oranı düşük olup eşler aile planlamasını oldukça benimsemişlerdir. Kasaba Ailesi Kasabaya köy ve kent topluluğu arasında bir geçiş yeri olarak bakılabilir. Kasaba ailesi yapısı bakımından da köy ile kent arasında bir yerdedir; köy ailesinden küçük, kent ailesinden büyüktür. Kasabanın küçük esnaf ve memur ailelerinde toprağa bağlılık azalmış olabilir, fakat topraktan kopma söz konusu değildir. Aile ataerkil yapıda olmakla birlikte çoğu durumda annenin da sözü geçer. Haneler genellikle ayrıdır; fakat akrabalar arasında sıkı bir ilişki hâkimdir ve bu bağlılık akrabalığa dayanır Gecekondu Ailesi Köyden kente yapılan sürekli göçler sonucu oluşan bir aile tipidir. Köy ailesine oranla gecekondu ailesinin çağdaşlaşma sürecinde daha hızlı ilerlediği ve ana baba ve çocuklardan oluşan dar aileye dönüşmekte olduğu görülür. Aile nitelik bakımından geçirdiği bu değişimin yanında nicelik açısından da küçülmektedir. Gecekondu ailesinin temel niteliği köy ailesi ile kent ailesi arasında bir geçiş aşamasında bulunmasıdır. Konut ve gıda açısından daha çok köy özelliklerini sürdürmesine karşılık; giyim kuşam, sağlık ve temizlik gibi ögeler bakımından daha çok kent etkisinde kalmıştır. Kentten en fazla iş gücü biçimi açısından etkilenmiştir.

AİLENİN KURULUŞU: EVLİLİK

Evlenmede Karar Verme 1940’lı yıllarda yapılan araştırmalara göre köyde, kasabada ve şehirde evlenme kararı üzerinde ailelerin görüşü belirleyici iken son yıllarda evliliklerin büyük kısmının gençlerin kendilerinin kararı, ailenin de destek ve onayı ile kurulduğu, evlilik kararının aile içinde ortaklaşa verildiği tespit edilmiştir. Başlık Parası: Türkiye’de eskiden beri köy ve şehirlerde evliliklerde başlık (kalın, ağırlık) geleneği uygulanmaktadır. Son zamanlarda da evliliklerin % 18’inde başlık uygulaması uygulandığı tespit edilmiştir. Evlenme Yaşı: Türkiye’de evlenme yaşı ekonomik sebepler, ihtiyaçlar ve bireysel istekler bağlamında köylerde şehirlere göre daha erkendir. Zamanla evlenme yaşı büyümesine rağmen cinsiyet ve kır-kent açısından farklılık devam etmektedir. 18

yaşından küçüklere evliliğin yasaklanması özellikle kız çocuklarının eğitim yaşamına katılımları açısından önemlidir. Grup İçi Ve Grup Dışı Evlilik 1940-1950’li yıllardaki yayınlara bakıldığında Türkiye’de özellikle kırsal kesimde genellikle grup içi evlilik (endogami) şekli görülür; erkekler kendi köylerinden kızlarla evlenirler. 1970’li yıllara doğru özellikle kasaba ve şehirlerde erkeklerin grup dışından evlenme eğilimi artmıştır. Çekirdek aile yapısında görel olarak, grup dışı evlilik yönünde belli bir eğilim görülmektedir. Yeni Evlilerin Oturdukları Yere Göre Evlilik Türkiye’de köyde ve şehirde evli çiftlerin oturacakları yer açısından aile tipi baba-evlidir (patrilokal). Evlenen çift erkeğin köyünde veya evinde oturur; kadının köyünde veya evinde oturma olarak ifade edilen ana-evli yerleşme tarzı (matrilokal, iç güveyliği) nadirdir ve pek hoş görülmez. Günümüzde ise evlenen bireylerin yüksek oranlarla ayrı bir eve çıktıkları görülmektedir. Nikâh, Tek Eşlilik ve Çok Eşlilik Türkiye’de köy ve şehir aile yapısı tek eşlidir. Medeni Kanun’un kabulünden sonra köylerde ve şehirlerde sadece imam nikâhı ile evlilik neredeyse kalmamıştır; evlenenlerin hemen hepsi resmî nikâh da kıydırmakta ve bu çok eşliliği de engellemektedir. Günümüzde çok az bir oranda da olsa görülen çokeşlilik göreneğinin uygulanmasında çocuk isteme, arazi ve hayvan bakımı için yardımcı temini, soyun devamı ve baba ocağının tütürülmesi, atanın ölümünden sonra ruhuna dua edecek neslin bulunması gibi sebep ve istekler rol oynamaktadır. Tercihli/Zorunlu Evlilikler Türkiye’de akraba evlilikleri, taygeldi aile, yenge ile evlilik, baldız ile evlilik, berdel gibi evlilik şekilleri literatürde tercihli evlilikler olarak geçmektedir; ancak bu tercihi genellikle gençler değil, aileler yapmaktadır. Ali Rıza Balaman’a göre, ekonomik hayatı geleneksel tarım ve hayvancılığa dayanan kültürlerde daha yaygın olan bu tür evlenmeler, yaşam biçiminin bir gereği olarak ortaya çıkar. Ailede otoriteyi sağlamak, toprağın bölünmesini engellemek, evin dağılmamasını düşünmek, ev sınırlarının dışarıya çıkmamasına özen göstermek ve güçleriyle üretime doğrudan katılan üretken bireyleri denetlemek istekleri bu tür evlilikleri oluşturur. Zamanla bu tür evlilikler görel olarak daha azalmıştır. Akraba Evliliği Timur’un 1970’li yıllardaki araştırmasına göre Türkiye’de evli çiftlerin yaklaşık olarak üçte birinin birbirleriyle akraba oldukları görülmektedir. Akraba olan eşlerin yaklaşık % 80’i kardeş çocukları, özellikle de erkek kardeşlerin çocuklarıdır. Son araştırma verilerine göre de akraba evlilikleri Türkiye’deki aile yapısının bir gerçekliği olarak varlığını sürdürmektedir. Yenge ile ve Baldız ile Evlilik Türk kültüründe Orta Asya’dan beri var olan yenge ile evlilik (levirat) ve baldız ile evlilik (sororat) geleneği günümüzde literatürde tercihli evlilikler olarak geçmektedir. Ancak, Türkiye’de çoğu köyde baldıza ve ağabeye kardeş gözüyle bakıldığından bu tür evlilikler kesinlikle uygulanmamaktadır. Taygeldi Ailesi İbrahim Yasa taygeldi ailesini “ayrı cinsten çocukları bulunan dulların evlenmesi” olarak tanımlar. Burada eşi ölmüş ya da boşanmış bir kadın ile eşi ölmüş ya da boşanmış bir erkeğin yanı sıra onların karşıt cinsten çocukları (eğer yaşları uygun ise hemen, değilse ileride) evlenirler. Berdel Berdel Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görülen bir tercihli evlilik türüdür. Birbirleriyle aşağı yukarı aynı yaşta olan hem kız, hem de oğlu bulunan iki ailenin karşılıklı olarak hem kız hem de oğullarını birlikte evlendirmeleridir. Bu halk arasında kızların değiş tokuşu olarak bilinir ki, bu durumda iki aile aynı anda oluşur.

AİLE İÇİ ETKİLEŞİM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Türkiye’de kır ve kent ailesinde kız ve erkek çocuğun yeri ve değeri farklıdır. Ana babaya ekonomik tatmin sağlanması, yaşlılık güvencesi sayılması ve özellikle baba için aile soyunu devam ettirmesi açısından erkek çocuğun değerinin yüksek olduğu görülür. Genç gelinin oğlan çocuğuna sahip olması hem evdeki statüsünü yükseltir, hem de ona kendi hanesinin sahibi olma imkânını verir. Modernleşme, sanayileşme, kentleşme, demokratikleşme arttıkça kız ve erkek çocuklarının değeri eşitlenmektedir. Aile İçi Etkileşim 1940-1950 yıllarında ve daha sonra yapılan araştırmalarda Türkiye’de ataerkil değerler gereği ailede babanın otoritesi ve kararları tartışılmazdı. Gerek çocukların evlenmesinde gerek evin işleyişinde kararları baba ve akrabalar verirler ve uygularlardı. Son araştırmalar Türk aile yapısının modern çekirdek aileye dönüştüğü, ailenin işleyişinde demokratik değerlerin geçerlilik kazanması yönünde bir eğilim gösterdiğini ortaya koymuştur. Aile İçi Şiddet Aile içi şiddet, aile bireylerinden birisinin, ailenin diğer bireylerinin fiziki, sözel ya da duygusal saldırısına uğraması olarak tanımlanabilir. Türkiye’de köy ve şehir ailelerinde erkeğin kadına şiddet uyguladığı, 1940’lı yıllardan itibaren yazılı birçok eserde ifade edilmiştir. Zaman içinde devam eden bu durum özellikle medya aracılığı ile 2000’li yıllarda aile içi şiddetin Türkiye’nin gündemine oturmasına neden olmuştur. Kadına Yönelik Şiddet T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Genel Müdürlüğünün 2009 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye’de her 10 kadından 4’ü eşi veya birlikte yaşadığı kişiler tarafından şiddete maruz bırakılmıştır. Bu konuda yerleşim yeri açısından çok önemli bir farklılaşma görülmemesine rağmen, bölgesel düzeyde önemli bir farklılaşma vardır. Yine kadının eğitim ve refah düzeyi arttıkça şiddete uğramasının azaldığı tespit edilmiştir. Çocuğa Yönelik Şiddet Türkiye’de çocuğa yönelik şiddet de yaygındır. Aileler çocuğa yönelik fiziksel şiddeti cezalandırma aracı olarak kullanmaktadırlar. En sık görülen ihmal türleri yetişkin birine ihtiyaç duydukları anda çocuğu tek başına bırakmak, sevgi, dikkat, ilgi ve değer verdiğini göstermemek, kirli, yırtık, çok ince ya da çok kalın giysiler giydirmek olarak sıralanmıştır. Erkeğe Yönelik Şiddet Türkiye’de erkeğe de

şiddet uygulanmaktadır. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından 1998 yılında Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada, erkeklerin %2,17'sinin sık sık, %1,2'sinin ara sıra eşleri tarafından dövüldükleri ortaya çıkmıştır. Yine Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada, erkeklerin kadınlara oranla eşlerinin sözlü şiddetine daha fazla maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

AİLENİN ÇÖZÜLMESİ: BOŞANMA

Eskiden beri Türkiye'de köy ve şehir aile yapısında boşanma tasvip edilmemektedir. Yapılan araştırmalar boşanma oranlarının köye nazaran şehirde, çocuksuz ya da az çocuklu ailelerde, evliliğin ilk yıllarında, erkeğin yaşının kadından fazla olduğu durumlarda, eğitim, kültür ve refah düzeyi yüksek çiftler arasında daha fazla olduğunu göstermektedir. Yine araştırma sonuçlarına göre Türkiye genelinde en yüksek oranlara sahip üç boşanma sebebi sorumsuz ve ilgisiz davranma, evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve aldatmadır. Boşanma oranları küreselleşmenin etkisiyle 2000'li yıllardan itibaren yükselmektedir. 2010 yılında yapılan araştırma bulgularına göre halkın 2/3'üne yakınının eşiyile anlaşamadığı takdirde boşanmayı bir çözüm yolu olarak görmekle birlikte, istekli davranmadıkları tespit edilmiştir. Boşanma oranlarındaki yükselmenin yarattığı potansiyel etki dışında, Türkiye'de aile ilişkilerinin nispeten istikrarlı bir yapı sergilediğini söylemek mümkündür.

Bir toplumda çevresel faktörlerle insanların artık çocuk sahibi olamayacaklarını, sadece var olan nüfusun dünya üzerinde bir yaşam sürdürdüğünü düşünün. Yaşlılar gittikçe yaşıyor, çalışan ve üreten genç nüfus yaşıyor ve arkadan gelen, onların yerini alacak bir kuşak bekleniyor, ama yok. Çünkü yeni doğumlar yok. Acaba bu senaryonun sonunda nasıl bir dünya olurdu? Dünyada insanlığın geleceği ne kadar daha sürerdi? Biraz fazla bilim kurgu oldu değil mi? Son yıllarda birçok gelişmiş toplumun yaşlanan nüfusa çözüm olabilecek aile politikaları uygulamalarının amacı, aslında bu kadar ütopik olmasa da, yaşlanan nüfusun yerini alacak genç nüfus sayısındaki azalışa önlem alabilmektir. Bu sadece bir nüfus sorunu değil, aynı zamanda ülkelerin üretkenliği ve sosyal refah düzeyi ile ilişkilidir. Bu bağlamda aile kurumu genellikle toplumun geleceği olarak düşünüldüğünden, hem aile kurumunun devamlılığı, hem de aile kurumundaki değişiklikler son derece önem taşımaktadır. Toplumun temel yapı taşlarından olan aile kurumu, toplumsal ve kültürel faktörlerden en çok etkilenen ve bu faktörleri en çok etkileyen kurumlardan biridir. Sosyal değişimin adeta kaçınılmaz olduğu günümüz toplumlarında aile kurumu da bu değişimden etkilenmektedir. Aile kurumundaki değişim kimi zaman kendiliğinden, kimi zaman da devlet tarafından uygulamaya konulan politikalar ile gerçekleşebilmektedir. Bir ülkede aile politikasının olup olmaması, aile politikasının içeriği ve aile politikasının uygulanma biçimi ülkelere göre farklılaşmaktadır. Bu farklılığın temelinde ise ülkede aile kurumuna bakış ve aile kurumundan beklentiler vardır. Aile kurumundan bir beklentisi olmayan ya da aile kurumunu ve evlilik birlikteliğini kişinin özel alanı olarak gören ülkeler aile politikaları konusunda kısmen daha geri planda kalmaktadır. Aile kurumunu toplumun geleceği ve toplumun temel yapı taşı olarak gören ülkeler ise birçok alanda aile politikaları geliştirmekte ve uygulamaktadır. Bu bölümde aile politikasının Dünyada ve Türkiye’deki konumu ele alınacak, aile politikalarına örnekler oluşturan durumlar üzerinden Türkiye’de aile politikalarının kapsamı, etkinliği, işlevselliği ve eksik alanlarından söz edilecektir. Bölümde temel amaç aile politikalarına neden ihtiyaç duyulduğu oraya koymaktır. Bunu ise aile politikalarını farklı ülkelerde nasıl, Türkiye’de nasıl olduğunu örneklerle ele alarak, aile kurumu ve aile politikaları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak ele alacağız. Aile Politikası Kavramı Aile politikası kavramının içeriği üzerinde farklı söylemler olmasına rağmen, genel anlamda aile kurumu kapsamında yaşanan sorunlara çözüm üretebilme, bunlarla ilgili önlem alma, iyileştirme yapma ve ailenin görev tanımı içinde olan alanlarda aileye destek olabilecek yeni yapılanmaları oluşturma ve geliştirme şeklindeki bir içerikten söz edilebilir. Bu hâli ile aile politikaları, aileyi desteklemeye yönelik olarak devletin aile kurumu ile ilgili düzenlemelerini ve faaliyetlerini kapsamaktadır. Aile politikalarının gelişim süreci ve içeriği ise ülkeden ülkeye değişmektedir. Aile Politikalarının Gelişim Süreci Sanayileşme ile belirginleşen uzmanlaşma sadece iş yaşamında değil, toplumsal yapı içerisinde de görevlerin paylaşımı ile farklı kurumsal yapıların şekillenmesine ve var olanların değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerden sorumlu birim olarak devlet görülmüş ve temel yapılanmalar konusunda devletten destek beklenmiştir. Aile politikalarının gelişim süreci de bu kapsamda devletin, yeni sistemde aile için mağduriyet alanı olan konularda planlar, programlar hazırlaması, yeni yönetmelik ve yasal düzenlemelerle aileyi desteklemesi şeklinde gerçekleşmiş ve hâlâ bu süreç toplumun devamlılığı ve mutlu topluma ulaşma amacıyla değişen rollerle devam etmektedir. Aile politikaları kapsamında ülkelerin üstlendikleri görevler, ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Bunun gerekçesi ise ülkelerin aileye attıkları anlamın farklı olabilmesidir. Bunun gerekçesi ise ülkelerin aileye attıkları anlamın farklı olabilmesidir. Bir başka deyişle aile kurumunu toplumun temeli olarak görme, toplumun geleceğini ve refahını aile kurumuna bağlama durumu genellikle ülkeleri aile politikalarına yöneltmekte, bu bakış açısına sahip olmayan ülkelerde ise aile politikaları daha esnek ve daha liberal bir şekilde uygulanmaktadır. Aile Politikalarının Bileşenleri Aile politikalarının kapsamı ve bileşenleri konusunda farklı söylemler olsa da Dumon (1991)’un aile politikalarının uygulama alanları konusunda belirlediği üç alan sıklıkla kullanılmaktadır.

Bunlar:

- (1) Güçlendirme politikaları,
- (2) aile hayatını geliştirmek amacıyla sunulan hizmetlere yönelik politikalar ve
- (3) ailenin yerini tutabilecek önlemler alma kapsamında kurumsal yapıların oluşturulmasına yönelik politikalar.

Aile politikalarının bileşenlerinden ilki olan güçlendirme politikaları ailenin ihtiyaç duyduğu

alanlarda ona destek sağlanmasını içermektedir. Bu destek ise genellikle ekonomik destek şeklindedir. Yoksul ailelere maddi yardım, işsizlere iş bulma ve çocuğun sağlıklı koşullarda büyümesini sağlama gibi. Aile politikalarının bileşenlerinden ikincisi olan hizmetlere yönelik politikalar temelde aile hayatını geliştirmeyi hedef edinmiştir. Bu kapsamda evlilik içi sorunların aşılması, çocuk yetiştirme ve bu süreçte karşılaşılan sorunları çözüme konusunda destek sağlamaya, sağlıklı aile yaşamı, eşler arası ilişkiler gibi konularda danışmanlık hizmeti sunmaya yönelik politikalar yer almaktadır. Aile politikalarının bileşenlerinden sonuncusu olan ailenin yerini tutabilecek kurumsal yapılar oluşturma ise, çalışan ebeveynlerin çocuklarının bakımı için açılan kreş, anaokulu gibi yapıların oluşturulması ve desteklenmesi gibi hususları içermektedir. Amaç hem çalışan ebeveynleri çocuklarının bakımı konusunda rahatlatmak, hem de kadınların çalışma yaşamına katılımını artırmaktır. Dünyadan ve Türkiye'den Aile Politikaları Örnekleri Aile politikalarının ülkenin koşulları ve toplumun geleceğine ilişkin aile kurumuna atfettikleri anlama da bir şekilde vurgu yapılmaktadır. Şimdi bunlardan örnekler verelim: İngiltere'de, aile politikaları çocuk yoksulluğu ve tek ebeveynli ailelerin, Avusturya, İspanya, Malezya ve Japonya'da doğurganlık oranı, Pakistan, Malezya ve Fas'ta çocukları ve gençleri koruma yönünde politikalar olup, özellikle bağımlılık yapan internet konusunda tedbirler alınmaktadır. Türkiye'de aile politikalarını genel olarak düşündüğümüzde bunun, aile ve kadın erkek eşitliğine yönelik yasal düzenlemeler, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının iş yaşamına katılımı, şiddetle mücadele ve engelli bireylerin dezavantajlı konumlarını giderme gibi başlıklar altında toplanması mümkündür.

Sosyal gerçekliği en görünür kılma yollarından biri olan istatistikler, hem bilgi vermesi, hem de gelecek dönem için projeksiyonlar sağlaması açısından oldukça önemlidir. Özellikle de durum tespit edilmesi ve saptanan sorunlara ilişkin politikalar geliştirilmesi ve bu konularda çalışmalar yapılması için ilk adımı oluşturan istatistiksel bilgi, aile kurumu incelemelerinde de son derece önemlidir. Bu bölümde istatistiklerle aile kurumuna ilişkin veriler daha görünür hâle getirilecektir. Dünyada Aileye İlişkin İstatistiksel Göstergeler Dünyada aile kurumuna ilişkin istatistiksel göstergeler denildiğinde ilk akla gelen istatistiklerden biri nüfus artışı ve bunun ülkelere göre değişimidir. Doğal afetler, savaşlar, kıtlık gibi nedenlerle değişim gösteren nüfus ve nüfus artışının, 1900’lü yıllardan günümüze kadarki süreci düşündüğümüzde, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra yükselişe geçtiği söylenebilir. Savaş sonrası yıkımın etkilerini azaltmada ve kalkınmada önemli görülen mekanizmalardan biri olan nüfus artışı, belirli dönemlerde ülkelerin politikalarına da yansımaktadır. Özellikle son yıllarda gelişmiş ülkelerin “yaşlanan nüfus” problemi, bu konuda ülkeleri aile politikalarında nüfus artışını sağlamaya yönelik teşviklere götürmektedir. Dünyada nüfus artışı özellikle gelişmiş ülkeler açısından bir sorun oluşturmaktadır. Bu ülkelerde evlilik ve doğum oranlarının düşmesi gelecekte toplumun yaşlanması sorununu beraberinde getirecektir. Gelişmiş ülkeler içerisinde Japonya, Almanya, Rusya gibi ülkelerde nüfus artış hızının çok düşük olduğu görülmektedir. Ortadoğu ve Afrika Ülkeleri dışında kadınların çocuk yapma oranlarının ikinin üzerinde olma durumu diğer ülkelerde oldukça düşüktür. Dünyada geniş ailede yaşayan çocukların durumuna ilişkin istatistiklere baktığımızda ise (Şekil 2), geniş ailede yaşayan çocukların oranının %50-%75 arasında olduğu ülkelerin de yine Afrika’da en yüksek seviyede olduğu görülür. Bunu, Güney Amerika Ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri izlemektedir. Dünyada tek ebeveynin çocuk büyümesi oranlarına bakıldığında ise bu sefer, Orta Doğu ve Asya’da bu oranların düşük olduğu, Kanada, Amerika gibi ülkelerde ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye’de Aileye İlişkin İstatistiksel Göstergeler Türkiye’de nüfusun dönüşümünün ilk aşaması olan 1923-1955 döneminde, savaştan yeni çıkmış bir ülkenin genel profiline uygun olarak, nüfusun artırılması öncelikli politikalar arasında yer almıştır. 1927 yılında ilk nüfus sayımı yapılmış ve buna göre nüfus 13.6 milyon olarak tespit edilmiştir. Nüfus artışının, kalkınmanın temel mekanizması olarak görüldüğü o yıllarda, nüfusun artırılması beklenen ve uygulanan bir nüfus politikası olmuştur. Ancak ülkede nüfus artışının hedeflendiği ilk dönem bu değildir. Duben ve Behar’a (1996) göre, Osmanlı İmparatorluğunda 1800’lü yılların sonlarında İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük kentlerde nüfus artışı oldukça düşüktür. Örneğin o yıllarda İstanbul’da doğurganlık hızı %3.5-%3.8’dir, bu derece düşük doğum oranı İstanbul’da ancak daha sonra ilk defa 1980’li yıllarda kaydedilmiştir. Hatta o yıllarda İstanbul’da kadın ve erkeklerin ilk evlilik yaşı da oldukça büyük olup, günümüzdeki ilk evlilik yaşından daha yüksektir (Akt. Koç ve diğerleri 2008: 49). 1800’lü yılların sonunda çok düşük doğum oranının olması ve evlenme yaşının günümüzdeki ilk evlilik yaşından yüksek olması sanırım size de oldukça ilginç gelmiştir. Günümüz Türkiye’inde ve gelecekte nüfus artışının nasıl olacağı konusunda TÜİK’in yaptığı projeksiyon çalışmasına göre, 2013 yılında 76.481.847 olan nüfus 2030’da 88.427.604, 2044’te ise 93.042.267 olacağı tahmin edilmektedir. Toplumsal ve ekonomik kalkınma için gerekli olan nüfus, insan sermayesi anlamına gelmektedir; peki ama ne tür bir nüfus kalkınma sağlayabilir. Burada önemli olan, toplam nüfus içerisinde oransal olarak nüfusun ne kadarının çocuk, ne kadarının genç ve ne kadarının yaşlı olduğudur. Türkiye’de nüfusun yaşlanması günümüzde bir problem olarak görülmesi de, eğer nüfus artışı şimdiki gibi olursa 2075 ve sonrasında yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının % 25’in üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu ise nüfusun yaşlanmasının gelecekte Türkiye için de bir problem alanı olabileceğini göstermektedir. Türkiye’de aile kurumu istatistiklerle incelendiğinde, aile kurumundaki değişim daha net görülmektedir. Örneğin geniş aile yapısından, çekirdek aile yapısına geçiş yıllar içerisinde daha da hızlanmış ve günümüz itibarıyla çekirdek aile oranı, geniş aileden daha yüksek oranlara ulaşmıştır. Boşanma ise aile kurumu açısından önemli bir sorun alanıdır. Özellikle son yıllarda boşanma oranlarındaki ciddi artış, aile politikalarını da etkilemiş ve eşler arası iletişim ve aile içi ilişkiler konusunda aile danışmanlığı ve evlilik danışmanlığı gibi uygulamaların daha da güçlendirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hâlâ eşitsizliklerin olduğu Türkiye’de buna ilişkin yasal düzenlemeler, stratejik planlar yapılmasına rağmen, zihniyet dönüşümü sağlanamadığı için sorunlar devam etmektedir. Ancak bunların da yıllar içerisinde görece bir gerileme gösterdiği söylenebilir. Aile kurumu açısından bir başka önemli husus ise engelliliktir. Gerek devlet tarafından yapılan düzenlemeler, gerekse kamusal alandaki iyileştirmeler engelli bireyin hem

aile, hem sosyal, hem de iş yaşamını kolaylaştırma yönündedir. Ancak bu konuda gelecek dönemler için daha yapılacak çok şey olduğu da bir başka gerçektir. Türkiye’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı 108 huzurevi bulunmaktadır. Bunun dışında özel ya da farklı kurumlarca açılmış ve düşündüğümüzde, gelişmiş ülkelerdeki kadar yaygın olmasa da Türkiye’de de huzurevlerinin bir ihtiyaç alanı olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması’nın, kişilerin yaşlılık dönemini nerede geçirmek istedikleri konusundaki veri sonuçlarını incelediğimizde ise, çok yüksek olmasa da (%9.1) huzurevinde yaşamak istediğini belirten kişiler bulunduğunu görürüz. Bunu söyleyenlerin yaşadıkları yere baktığımızda ise, kentte yaşayanlarda huzurevinde yaşarım diyenlerin oranının (%10.7), kırsal alanda yaşayan ve huzurevinde kalırım diyenlerin (%4.6) iki katı olduğunu görürüz. Ancak kırsal alanda yaşayanların huzurevinde kalırım demesi de aslında önemli bir bulgudur. Geleneksel yaşam alanlarındaki dönüşüm açısından değerlendirebileceğimiz bu oranlar, Türkiye’de aile kurumunun işlevleri açısından değişim geçirdiğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir.